

Stavovi studenata o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak

Gajdek, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:556255>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Petra Gajdek

Stavovi studenata o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2023

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI
Diplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Stavovi studenata o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak
DIPLOMSKI RAD

Predmet: Sociologija obitelji

Mentor: Željko Boneta, izv. prof. dr. sc.

Student: Petra Gajdek

Matični broj: 0131093611

U Rijeci,
rujan 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam diplomski/završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.“

Potpis studentice:

Petra Gajdek

Sažetak:

U radu se raspravlja o shvaćanju braka i oblicima partnerskog života u društvu, na temelju podataka iz anketnog istraživanja stavova studenata Sveučilišta u Rijeci (N=229). Rezultati otkrivaju podijeljene stavove o tradicionalnom braku među ispitanicima. Većini studenata kohabitacija je prihvatljiv oblik života s partnerom/icom, te ju namjeravaju prakticirati. Ipak, najviše ispitanika sebe vidi u braku jednoga dana, pa je jasno kako je, bez obzira na prisutnost liberalnijih stavova, brak kao tradicionalna institucija i dalje poželjan. Religijska samoidentifikacija izdvaja se kao značajan čimbenik u oblikovanju stavova o tradicionalnom braku, kohabitaciji i tranziciji u brak. Podaci sugeriraju da je spol ispitanika također povezan s njihovim stavovima prema braku, kohabitaciji i tranziciji u brak. U konačnici, ovo istraživanje ukazuje na složenost stavova studenata prema braku i partnerskim vezama te ističe važnost utjecaja različitih faktora na stavove o istima.

Ključne riječi: *brak, kohabitacija, stavovi, tranzicija u brak*

Summary:

The paper discusses the understanding of marriage and forms of partner life in society, based on data from the survey of attitudes of University of Rijeka students (N=229). The findings reveal divided views on traditional marriage among respondents. For most students, cohabitation is an acceptable form of life with a partner, and they intend to practice it. However, most respondents see themselves as married one day, so it is clear that, regardless of the presence of more liberal attitudes, marriage as a traditional institution is still desirable. Religious self-identification stands out as a significant factor in shaping attitudes about traditional marriage, cohabitation, and the transition to marriage. The data suggest that the gender of respondents is also related to their attitudes toward marriage, cohabitation and transition to marriage. Ultimately, this research points to the complexity of students' attitudes towards marriage and partnerships and highlights the importance of the influence of various factors on attitudes about them.

Keywords: marriage, cohabitation, attitudes, transition to marriage

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	2
2.1. Klasične sociološke teorije o obitelji i braku	2
2.1.1. Obitelj – funkcionalistička perspektiva.....	2
2.1.1.1. Univerzalne funkcije obitelji	3
2.1.1.2. Temeljne i nesvodive funkcije obitelji.....	3
2.1.2. Kritički pogledi na obitelji	5
2.1.3. Obitelj – marksistička perspektiva	6
2.1.4. Obitelj – feministički pristupi	7
2.2. Suvremene sociološke teorije o obitelji i tranziciji u brak.....	8
2.2.1. Anthony Giddens.....	8
2.2.2. Ulrich i Elisabeth Beck-Gersheim.....	10
2.2.3. Teorija životnog tijeka	11
2.3. Promjene u suvremenoj obitelji	12
2.3.1. Obitelj i brak.....	12
2.3.2. Zapošljavanje žena i rodna podjela rada	15
2.4. Alternativni životni stilovi.....	16
2.4.1. Jednoroditeljske obitelji	16
2.4.2. Rekonstruirane obitelji	19
2.4.3. Homoseksualne obitelji	20
2.4.4. Kohabitacija	21
2.5. Kritički pregled dosadašnjih istraživanja	22
3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	26
3.1. Ciljevi istraživanja	26
3.2. Hipoteze	26
3.3. Uzorak i postupak prikupljanja podataka.....	27
3.4. Mjerni instrumenti.....	28
3.5. Metode analize podataka.....	29
4. REZULTATI I RASPRAVA	30
4.1. Stavovi o braku i kohabitaciji	30
4.1.1. Veze sociodemografskih varijabli i stavova o braku i kohabitaciji	32
4.2. Stavovi o tranziciji u brak	36

4.2.1. Veze sociodemografskih varijabli i stavova o tranziciji u brak	40
4.3. Religioznost kao prediktor stavova	42
4.3.1. Veze religioznosti sa stavovima o braku i kohabitaciji	45
4.3.2. Veze religioznosti sa stavovima o tranziciji u brak	49
5. ZAKLJUČAK	53
6. LITERATURA	57
7. PRILOZI	60

1. UVOD

Brak i kohabitacija teme su koje su bile predmet brojnih istraživanja i rasprava. S obzirom na promjene u društvu i evoluciju tradicionalnih vrijednosti, stavovi studenata o ovim temama postaju sve važniji i zanimljiviji za proučavanje. Brak, kao institucija koja je duboko ukorijenjena u mnogim kulturama, predstavlja formalni savez između muškarca i žene, u kojem se očekuje da se ostvare kao partneri, roditelji i međusobna podrška. Brak se obično smatra formalnim i priznatim oblikom zajedničkog života, koji uključuje pravne obaveze, prava i odgovornosti. Osim toga, brak ima i simboličku važnost jer pruža društveni okvir za obiteljski život. Tradicionalno, brak je bio povezan s vjerskim i kulturnim obredima, te je često bio reguliran zakonom. Međutim, s promjenama društvenih vrijednosti, pa i stavova o obitelji, važnost braka se smanjuje, a kohabitacija postaje sve češći oblik partnerskih veza. Kohabitacija, koja se definira kao zajedničko življenje bez formalnog sklapanja braka, učestala je praksa ponajprije među generacijom između 20 i 30 godina za koji se u sociologiji koristi pojam „mladi odrasli“. Ova forma partnerstva omogućuje parovima da dijele zajednički prostor, obaveze i život, bez formalnih pravnih obveza. Kohabitacija može biti privremena ili trajna, a karakterizira je veća fleksibilnost u pogledu pravnih i društvenih normi. Faza tranzicije u brak u suvremenom društvu predstavlja prijelaz iz kohabitacijskog života u brak, te obično uključuje donošenje odluke o stupanju u brak, organizaciju vjenčanja te prilagodbu na bračni život. Stavovi studenata o ovoj tranziciji mogu pružiti dragocjen uvid u njihove vrijednosti, očekivanja i sklonosti vezane uz bračne odnose.

Cilj ovog rada je istražiti stavove studenata o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak te razumjeti njihove perspektive, uvjerenja i motivacije koje oblikuju njihove odluke i ponašanja. Razumijevanje ovih stavova može pomoći u identifikaciji trendova i promjena u društvu.

U nastavku će detaljnije biti opisane različite sociološke perspektive o obitelji i braku, kao i promjene u suvremenoj obitelji. U drugom dijelu rada bit će analizirani podaci empirijskog istraživanja studentskih stavova o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak.

2. TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Prema hrvatskoj enciklopediji „Obitelj se smatra osnovnom društvenom skupinom, povezanom srodstvom, utemeljenom na braku i zajedničkom životu užega kruga srodnika, prije svega roditelja, koji vode brigu o djeci (svojoj ili posvojenoj) te ih odgajaju.“ (<https://www.enciklopedija.hr>). Prema mnogim društvenim analitičarima, obitelj se često smatra temeljnom građevinom društva. Prema Haralambosu i Holbornu (2002), tijekom različitih razdoblja, kako u povijesnom tako i u modernom kontekstu, obitelj je bila percipirana kao ključna jedinica društvene strukture koja ima ključnu ulogu u obavljanju osnovnih društvenih funkcija, pri čemu se posebno ističe socijalizacija djece. Šezdesetih godina prošlog stoljeća mnogi kritički mislioci počinju osporavati uvjerenje da je obitelj neminovno korisna i pozitivna institucija, pa neki čak i ukazuju na pojedine negativne aspekte obiteljskog života. Kako vrijeme odmiče, životni obrasci se mijenjaju, što je vidljivo u rastu stope razvoda, proširenoj praksi zajedničkog života prije braka (kohabitacija), porastu broja obitelji sa samo jednim roditeljem, sve većem broju samaca i sl. Iz navedenoga se da zaključiti kako sve manji broj ljudi svoje živote zasniva u kontekstu konvencionalne obitelji. Dok se za moderna društva moglo reći da ih je karakterizirao jedan dominantan tip obitelji, danas više to nije slučaj. U daljnjem teksta bit će izložene najznačajnije sociološke perspektive obitelji (klasične i suvremene) – funkcionalistički pristup, feministički pristup, marksistički pristup, te suvremene teorije o obitelji i braku s naglaskom na jednoroditeljske obitelji i kohabitaciju.

2.1. Klasične sociološke teorije o obitelji i braku

2.1.1. Obitelj – funkcionalistička perspektiva

Funkcionalističko shvaćanje obitelji dominiralo je u sociologiji sredinom 20. stoljeća. Haralambos i Holborn (2002) navode kako obitelj s funkcionalističke perspektive uključuje 3 temeljna pitanja:

1. „Koje su funkcije obitelji?“
2. „Kakvi su funkcionalni odnosi između obitelji i ostalih dijelova društvenog sustava?“
3. „Koje su funkcije koje obitelj obavlja u korist svakog pojedinog člana?“

Funkcionalisti na društvo gledaju kao na sklop društvenih institucija koje obavljaju specifične funkcije kako bi omogućile kontinuitet i konsenzus. „Prema ovoj perspektivi, obitelj obavlja važne zadaće koje ispunjavaju osnovne potrebe društva i pomažu održavati društveni poredak“ (Giddens, 2007:175). Funkcije obitelji su mnogobrojne, a Murdock smatra kako su univerzalne funkcije obitelji seksualna, reproduktivna, ekonomska i odgojna, dok Parsons kao osnovne funkcije obitelji izdvaja primarnu socijalizaciju i stabilizaciju ličnosti.

2.1.1.1. Univerzalne funkcije obitelji

Murdock tvrdi da obitelj u svim društvima ima četiri osnovne funkcije: seksualnu, reproduktivnu, ekonomsku i odgojnu. Te su funkcije ključne za društveni život. Ako bi seksualna i reproduktivna funkcija izostala, to bi dovelo do smanjenja broja članova društva, bez ekonomske funkcije (kao što je osiguravanje hrane) društvo ne bi moglo opstati, a bez odgojne (obrazovne) funkcije ne bi bilo razvijene kulture. Ipak, jasno je kako obitelj te funkcije ne obavlja sama. Bez obzira na to, ona im bitno pridonosi, te ju, smatra Murdock, niti jedna druga institucija ne može zamijeniti u obavljanju istih. Funkcije koje obitelj ispunjava u društvu nemoguće je odvojiti od onih koje ima za svakog pojedinog člana svoje obitelji.

2.1.1.2. Temeljne i nesvodive funkcije obitelji

Parsons navodi dvije „temeljne i nesvodive“ funkcije obitelji: primarna socijalizacija djece i stabilizacija ličnosti odraslih osoba. *Primarna socijalizacija* podrazumijeva socijalizaciju tijekom ranog djetinjstva koja se pretežno odvija u kontekstu obitelji. Drugim riječima, to je proces kojim djeca uče norme društva u kojemu obitavaju. Nakon toga dolazi do sekundarne socijalizacije (u kasnijim godinama) na koju manje utječe obitelj, a utjecaji nekih drugih faktora (škola, vršnjaci i sl.) raste. Primarna socijalizacija uključuje dva temeljna procesa: usvajanje kulture danog društva i strukturiranje ličnosti. Kada se kultura ne bi usvojila, društvo bi prestalo postojati jer

bi nedostajale zajedničke norme i vrijednosti koje ga održavaju. Dakako, kultura nije samo naučena, već se 'internalizira kao dio strukture ličnosti' (Haralambos, Holborn, 2002). Drugim riječima, djetetova se ličnost formira s obzirom na središnje kulturne vrijednosti, sve do točke u kojoj te vrijednosti postaju dio njegove ličnosti. Parsons (prema Haralambos, Holborn, 2002) smatra kako su obitelji temelj za strukturiranje ličnosti. U tom je procesu, dakako, iznimno važan topao, siguran i podržavajući kontekst obitelji.

Stabilizacija ličnosti odraslih osoba: nakon formiranja ličnosti, bitno je i da se sačuva njezina stabilnosti. Iz toga proizlazi kako je temeljna funkcija obitelji upravo „stabilizacija ličnosti odraslih“, pri čemu je naglasak na važnosti bračnih odnosa, kao i na emocionalnoj sigurnosti koju si supružnici međusobno pružaju. Takav je kontekst važan jer upravo obitelj kontrira pritiscima i stresu svakidašnjeg života koji nerijetko destabiliziraju ličnost. Parsons smatra kako obitelj osigurava kontekst u kojemu roditelji mogu izraziti svoje djetinjaste hirove, pružati i primiti emocionalnu podršku i na taj način 'puniti baterije' i stabilizirati vlastitu ličnost.

U ovome je kontekstu važno spomenuti i Parsonsovu teoriju o komplementarnoj podjeli uloga spolova u obitelji, prema kojoj se struktura obitelji može razlikovati obzirom na horizontalnu os (spol), i na vertikalnu os (starost). Važno je naglasiti kako je Parsons (prema Milić, 2007) na obitelj gledao kao na relativno zatvoren podsustav unutar modernog društvenog sistema sa kojim stupa u razmjenu na određenim točkama. Što to točno znači? Kada govorimo o horizontalnoj segregaciji, tada unutar toga konteksta razlikujemo muškarca i njegovu instrumentalnu ulogu, te ženu sa njezinom ekspresivnom ulogom. „Instrumentalna uloga podrazumijeva ulogu hranitelja obitelji koji svoju zaradu kojom osigurava uzdržavanje obitelji stječe sudjelovanjem u podsustavu rada. U tom smislu muškarčeva uloga predstavlja točku dodira i povezivanja obitelji sa drugim podsustavima, ali je dodir ograničen i sužen na jednog odraslog člana. Ženina uloga u obitelji sastoji se pak u koordinaciji svih članova porodice, a prije svega u posredovanju između odsutnog muža i djece, što ženu uglavnom čini angažiranijom u balansiranju i kontroliranju afektivnih odnosa u obitelji. Tako prostor ženinog djelovanja ostaje krajnje sužen ali isto tako i funkcionalno reduciran na afektivni plan odnošenja članova, ali zatvaranje žene u domenu obitelji je funkcionalno budući da se žena ne pojavljuje kao konkurent mužu

izvan obitelji, ali istovremeno ni on njoj u obitelji“ (Milić, 2007:140). Ipak, važno je naglasiti kako Parsons smatra da podjela uloga prema spolu ne sadrži elemente nejednakosti ili hijerarhijskog odnosa, već da se radi o ulogama koje imaju podjednak funkcionalan značaj kako za društvo, tako i za obitelj (Milić, 2007). Nadalje, Parsons žensku ulogu definira kao obrazac domaćice ili „pseudo-zanimanja“. Obzirom da je takav repertoar uloga za ženu podosta sužen, on predlaže njegovo proširenje, pa s jedne strane nailazimo na „glamur obrazac“, a s druge strane na onaj „humanistički“. Prvi od ova dva obrasca podrazumijeva da žene iz viših dijelova srednje klase pokušavaju pratiti prestiž svojih (uspješnijih) supruga. Humanistički obrazac odnosi se na kulturni život i ostvarivanje u humanitarnim sferama unutar lokalne zajednice. Dakle, iz Parsonsove je teorije moguće zaključiti kako odbija suštinsku nejednakost između spolova (u kontekstu raspodjele uloga u porodici (obitelji)), isto kao što odbija i postojanje potrebe da se muž i žena (po potrebi) zamjenjuju/nadopunjuju unutar svojih zadaća.

Funkcionalistička teorija obitelji oštro je kritizirana zbog toga što opravdava rodnu podjelu rada, odnosno smatra je prirodnom. Osim toga, prilikom naglašavanja važnosti uloge obitelji u obavljanju određenih funkcija (npr. socijalizacija djece), potpuno su se zanemarile uloge nekih drugih institucija poput vlasti, medija i škole (Giddens, 2007). Na kraju, funkcionalistička perspektiva 'priznaje' isključivo nukleusnu obitelj, a ostale oblike obitelji smatra devijantnima.

2.1.2. Kritički pogledi na obitelji

Engleski antropolog Edmund Leach mnogo je godina proveo proučavajući mala predindustrijska društva, gdje je obitelj često bila dijelom šire rodbinske zajednice (porodice). Takva, šira zajednica ljudi (rodbine) „pojedincu je pružala praktičnu i psihološku podršku (...) tu podršku pojačavaju čvrsto isprepleteni odnosi koji prevladavaju u zajednicama malih razmjera“ (Haralambos i Holborn, 2002:510). S druge strane, nukleusna obitelj koja se javila u suvremenom industrijskom društvu često je pojam za sebe, te je izolirana od rodbine i šire zajednice, što rezultira pojačavanjem emocionalne napetosti između supružnika i ostalih članova uže obitelji. Zbog napetosti koja se javlja u takvim 'izoliranim' nukleusnim obiteljima, često se javljaju i sukobi. Leach tvrdi kako „Obitelji u kojima se članovi čvrsto zbijaju stvaraju

barijere između sebe i širega društva. Obitelj koja je u tolikoj mjeri usmjerena na vlastitu privatnost postaje rasadnik sumnje i straha od izvanjskog svijeta“ (Haralambos i Holborn, 2002:510). Drugim riječima, problemi se, osim u obitelji, javljaju i u širem društvu. Leach smatra da upravo zbog barijera koje ljudi stvaraju između sebe dolazi do nasilja u svijetu. Na temelju navedenoga, Leach zaključuje kako obitelj nije temelj zdravog društva, upravo kao posljedica svoje uskogrudnosti koja je temeljni izvor nezadovoljstva. Društvo će postati 'zdravo' tek onda kada pojedinci izađu iz izolirane nukleusne obitelji i pridruže se društvu koje pruža mogućnost primanja i pružanja podrške.

Ronald David Laing bio je škotski psihijatar koji je svoj rad temeljio na interakcijama unutar obitelji, a veliku je pažnju posvetio obitelji u kojoj je jedan od članova okarakteriziran kao shizofrenik. Shizofreniju u kontekstu obitelji smatra normalnom pojavom koja se javlja kao posljedica određenih interakcija unutar iste. Ovaj se psihijatar posebno usredotočio na štetne i destruktivne interakcije unutar obitelji, te na činjenicu da obitelj može biti destruktivna i izrabljivačka institucija. Leing obitelj naziva 'neksusom', te tvrdi kako: „Unutar neksusa postoji neprekidni, neumorni zahtjev za uzajamnom brigom i pažnjom. Posljedica je takvog stanja golemi potencijal za uzajamno ranjavanje: članovi obitelji nalaze se u posebno ranjivom položaju“ (Haralambos i Holborn, 2002:510). Iz interakcija unutar neksusa razvija se 'recipročna interiorizacija' u kojoj članovi obitelji postaju dio jedan drugoga, kao i dio obitelji. Laing smatra kako je proces interiorizacije vrlo štetan jer ograničava razvijanje pojedinca u samostalnu ličnost. Leing se slaže s Leachom, pa tvrdi kako problemi u obitelji rezultiraju problemima u društvu. Navodi kako se između obitelji i vanjskoga svijeta podiže obrambena barijera, upravo zbog prirode neksusa i interiorizacije.

2.1.3. Obitelj – marksistička perspektiva

Jednu od prvih teorija o obitelji iz marksističke perspektive podijelio je Friedrich Engels, koji je tvrdio da se „obitelj mijenjala paralelno s promjenama u načinu proizvodnje“ (Haralambos i Holborn, 2002:512). Za ranu fazu evolucije čovječanstva karakteristično je bilo promiskuitetno ponašanje. Drugim riječima, „nisu postojala nikakva pravila koja bi ograničavala spolne odnose i cijelo je društvo zapravo bilo obitelj“ (Haralambos i Holborn, 2002:512). U skladu s time, Engels je vjerovao kako

obitelj kakvu danas poznajemo tada nije postojala, već je ona nastala prolazeći kroz razne faze - od promikskuiteta do mongamije, a svaka je naredna faza dolazila sa sve većim ograničenjima po pitanju broja seksualnih partnera. Haralambos i Holborn (2002) navode kako se tek s pojavom privatnog vlasništva razvila monogamna nukleusna obitelj, u skladu s čime je država uvela mnoge zakone koji štite sustav privatnog vlasništva, te postrožuju pravila monogamnog braka. Takav oblik obitelji i braka razvijeni su s ciljem rješavanja problema nasljeđivanja privatnog vlasništva. Drugim riječima, monogamija je bila nužna kako bi se moglo kontrolirati potomstvo i očinstvo u svrhu utvrđivanja nasljednika imovine.

2.1.4. Obitelj – feministički pristupi

Tijekom posljednjih desetljeća feminizam je imao znatan utjecaj na proučavanje obitelji. Ovaj pristup naglašava štetne utjecaje obiteljskog života na žene, odnosno fokusirajući se na unutarnje dinamike obitelji kako bi istražila kako žene doživljavaju svoje iskustvo u domaćem okruženju (Giddens, 2007). Feministička sociološka teorija stavlja pod upitnik koncept obitelji kao zajednice temeljene na suradnji, zajedničkim interesima i ljubavi. Umjesto toga, ona argumentira da obiteljski život donosi različite prednosti različitim članovima (muškarcima i ženama), te sugerira da žene nekad imaju manje koristi od takvog okvira. Giddens (2007) navodi tri područja na koje feministice obraćaju posebnu pažnju: kućna podjela rada, neravnopravni odnosi moći i skrbnička aktivnost.

1. *Kućna podjela rada* –Feministice su preispitivale način na koji su te kućne zadaće podijeljene među muškarcima i ženama (briga o djeci i kućanstvu i sl.). Na temelju rezultata istraživanja došle su do zaključka da su s vremenom obitelji postale egalitarnije u kontekstu distribucije uloga i odgovornosti. Drugim riječima, žene i dalje nose veći dio tereta kućanskih poslova. Ova dinamika rezultira manjkom slobodnog vremena za žene, iako danas više žena radi nego ikad prije.
2. *Neravnopravni odnosi moći* – neravnopravni odnosi moći, koji su prisutni u mnogim obiteljima, potaknuli su i razmišljanje o nasilju u obitelji. Na temelju toga, feminističke sociologinje pokušavale su shvatiti kako obitelj može biti mjesto rodnog tlačenja, ili čak fizičkog zlostavljanja.

3. *Skrbnička aktivnost* – ovo područje obuhvaća široki spektar aktivnosti - od brige za bolesnog člana obitelji, do skrbi za starijeg rođaka tijekom dužeg vremenskog perioda. Takvi se poslovi temelje i na emocionalnom radu, pa je jasno kako žene ne preuzimaju odgovornost samo za fizičke i 'konkretne' poslove, već ujedno ulažu i znatan emocionalan rad u održavanje osobnih odnosa.

2.2 Suvremene sociološke teorije o obitelji i tranziciji u brak

2.2.1. Anthony Giddens

Autor Anthony Giddens smatra kako se u suvremenom vremenu dogodile promjene u načinima na koje partneri razvijaju odnose i doživljavaju intimnost. On na intimnost gleda kao na stvar emocionalne komunikacije koja je ključna za trajne emocionalne veze. Giddens (prema Zlatar, 2007) navodi kako transformacija intimnosti uključuje:

1. „Intrinzičnu relaciju između globalnih tendencija modernizma i lokalnih događaja u svakodnevnom životu.
2. Konstrukciju refleksivne projekcije osobnosti, elementarnog dijela refleksivnosti modernizma. Individuum mora pronaći svoj identitet između strategija i opcija što ih stvaraju apstraktni sistemi.
3. Potrebu za samorealizacijom, utemeljenu na bazičnom povjerenju koje u osobnom kontekstu može biti utemeljeno samo kroz »otvaranje« sebe drugima.
4. Formaciju osobnih i erotičnih veza kao »odnosa« vođenih samootkrivanjem.
5. Brigu za samoispunjenjem, koja nije samo narcistična obrana protiv prijetećeg vanjskog svijeta nad kojim individue imaju malo kontrole već i pozitivno prisvajanje okolnosti u kojima globalizirajući utjecaji ulaze u svakodnevni život“ (Zlatar 2007:442)

Giddens tvrdi kako su se u prošlosti ljudi odlučivali na brak uglavnom iz ekonomskih razloga. Drugim riječima, taj se brak nije temeljio na ljubavi niti seksualnosti. Tek krajem 18. stoljeća u partnerskim vezama se pojavila *romantična ljubav*. Ta je pojava uključivala idealiziranje predmeta ljubavi, a žene su vjerovale kako će im život u

takvoj vezi biti ispunjen. „Ta pojava bila je povezana sa smanjenjem veličine obitelji, što je omogućilo da seks za žene postupno postaje odvojen od (u to vrijeme vrlo opasnih) trudnoća i poroda. Romantična ljubav temeljila se na ideji o snažnoj privlačnosti između ljudi, koja će imati za posljedicu snažnu vezu i zajedništvo partnera“ (Haralambos i Holborn, 2002:578). Ona pretpostavlja da druga osoba svojim postojanjem na neki način odgovara manjku kojeg osoba ne mora nužno biti svjesna. Na taj je način osoba s manjkom učinjena cjelovitom, što ima veze s njezinim samo-identitetom. Ipak, takva bi veza često rezultirala podčinjenošću žene u kući. U najnovijoj se fazi modernosti razvija i nešto što Giddens naziva "plastična seksualnost", a koja se smatra seksualnošću oslobođenom od reprodukcije (Zlatar, 2007). S time u skladu, pojedinci imaju sve veću slobodu izbora o tome kada će, koliko često i s kime stupiti u intimne odnose. Takvu seksualnost možemo zahvaliti i razvoju novih i savršenijih oblika kontracepcije. Nova seksualnost za sobom povlači i "novu ljubav". Drugim riječima, romantičnu ljubav sve više zamjenjuje ona konfluentna, aktivna ljubav, koja ruši koncepciju "vječne i jedinstvene romantične ljubavi". Takva ljubav pruža mogućnost izbora partnera, ravnopravnosti i prekida veze ukoliko se odnosi partnera promijene (Haralambos i Holborn, 2002). Konfluentna ljubav rezultira pojavom "čiste veze" koja je zasnovana na emocionalnoj komunikaciji i povjerenju, a dio je generičke rekonstrukcije intimnosti (Zlatar, 2007). Giddens smatra kako čiste veze mogu kreirati puno ravnopravnije odnose između žena i muškaraca, obzirom na to da su otvorene, a briga za dobrobit partnera i poštivanje onemogućuju jednome partneru da postane dominantan (Haralambos i Holborn, 2002). Giddens je istaknuo karakteristike koje definiraju pojam "čiste veze". Ova vrsta veze obilježena je predanošću i povjerenjem među partnerima, ali se istovremeno ne očekuje da će trajati vječno. Umjesto toga, naglasak se stavlja na ograničenost vremena trajanja odnosa. Osim toga, reflektivnost veze igra ključnu ulogu, što znači da partneri kontinuirano procjenjuju svoj odnos i prilagođavaju ga. Postoji i postromantični element, gdje se ruši idealizacija partnera, sugerirajući da su partneri zamjenjivi i da se teže prihvaća ideja o trajnom braku ili neograničenom ugovoru. Ipak, čista je veza više izraz idealističkog shvaćanja nego realne veze za većinu parova, ako uzmemo u obzir činjenicu da se u suvremenim vezama može pojaviti širok spektar emocionalnih, psihičkih i fizičkih zlostavljanja. U kasnoj modernosti, postoji sve veća mogućnost za

racionalnost i refleksivnost u procesu samoidentifikacije. Ovo omogućava pojedincima da se oslobode ograničenja tradicije te da uživaju veću slobodu u svojim izborima. Kao rezultat toga, pojavljuju se raznoliki oblici obitelji, životnih stilova i seksualnih orijentacija. Brak tako postaje potraga za "čistom vezom", gdje se naglasak stavlja na autentičnost i dublje povezivanje (Haralambos i Holborn, 2002).

2.2.2. Ulrich i Elisabeth Beck-Gersheim

Sociolozi i supružnici Ulrich Beck i Elisabeth Beck-Gernsheim slažu se s Giddensom u činjenici da razvoj modernosti utječe na promjene u obiteljskom životu, kao i u tome da ista ta modernost donosi sve veće mogućnosti izbora, odnosno mogućnost odmicanja od tradicije. Ipak, ovaj njemački par uvjeren je kako taj proces uzrokuje individualizacija, dok je Giddens smatrao kako je na tom mjestu refleksivnost (Haralambos i Holborn, 2002). Individualizacija podrazumijeva mogućnost pojedinca da na širem području u životu donosi vlastite (individualne) odluke. Kao faktore koji su uvelike utjecali na individualizaciju, Beck i Beck-Gernsheim ističu protestantsku etiku, urbanizaciju i sekularizaciju. Promjene u osobnoj, socijalnoj i geografskoj mobilnosti, kao i promjene u obrazovanju, zapošljavanju i životnom standardu općenito, za sobom povlače sve više mogućnosti izbora, što nedvojbeno ima utjecaja na spolne uloge i intimne veze. Ipak, tradicionalne veze pružale su određenu stabilnost i sigurnost, a nestajanjem takvih veza nestaju, dakle, i stabilnost i sigurnost. Kao posljedica toga, pojedinci moraju stvoriti osobne veze koje će ispunjavati njihove potrebe (Haralambos i Holborn, 2002). U stvaranju istih od iznimne je važnosti ljubav. "Ljubav je važna jer su ljudi uvjereni da mogu izraziti i ispuniti svoju individualnost u vezi temeljenoj na ljubavi. Ljubav nam nudi obećanje 'emocionalne veze', 'sigurnog sustava', koji nedostaju u vanjskom svijetu. No, suvremena društva onemogućuju kreiranje takvih veza" (Haralambos i Holborn, 2002:580). Pitanje je hoće li pojedinci uspjeti pronaći ljubav. Obzirom da tradicionalne forme uglavnom više ne postoje, ljudi istražuju život u kohabitaciji, braku, pa i razvodu, a sve u svrhu pronalaska ljubavi. Svakako, svaka veza nailazi na probleme, a kao njihov glavni uzrok autori navode upravo mogućnost izbora, zajedno s nejasno definiranim i promijenjenim spolnim ulogama u obitelji. U tradicionalnim je društvima rasprostranjen obrazac prema kojem je uloga žene usmjerena na domaćinstvo, dok muškarac preuzima ulogu osiguranja

prihoda i egzistencije za obitelj. U modernom društvu sve više žena napušta to pseudo-zanimanje i okreće se tržištu rada. Obzirom da sada i muškarac i žena rade, postavlja se pitanje tko bi trebao preuzeti poslove koje je do sada obavljala domaćica. Takav odnos rezultira podređenim položajem osobnog razvoja i karijere jednoga od partnera, zbog čega dolazi do sukoba. Autori Beck i Beck-Gernsheim smatraju kako takvi odnosi rezultiraju *Normalnim ljubavnim kaosom*, što znači da čeznemo za ljubavi i mirom, ali je isto sve teže pronaći i zadržati, upravo zbog individualizacije partnera kao pojedinaca (Haralambos i Holborn, 2002).

2.2.3. Teorija životnog tijeka

Sociolog Elder (prema Ignjatović, 2009:8) životni tijek definira kao „niz društveno definiranih događaja i uloga koje pojedinac preuzima tijekom vremena“. U kontekstu životnoga tijeka on navodi sljedeće pojmove: životni događaji, trajektorij, faza životnoga tijeka i tranzicija. *Životni događaji* su „markeri koji obilježavaju životne faze, kao npr. završetak školovanja, ulazak u brak i sl.“ (Ignjatović, 2009:8). „*Trajektorij* (putanja) označava aktualno stanje prethodno kumuliranih životnih događaja; *faze životnoga tijeka* su djelomično zasnovane na razvojnim fazama životnog ciklusa (djetinjstvo, mladost, starost, ...); *tranzicija* je prelazak iz jedne životne faze u drugu, a označavaju je ključni događaji“ (Ignjatović, 2009:8). Tranzicija u odraslost podrazumijeva prijelaz iz doba mladenaštva, što za sobom nosi i kompleksne promjene u mnogim aspektima života. U kontekstu tranzicije u odraslost postoje određeni markeri koji uživaju ulogu svojevrsnih prekretnica. Ti su markeri usko vezani uz obiteljski život, stambeni status, obrazovanje i socioprofesionalni status. Ipak, nije tako jednostavno odrediti granicu između faze mladosti i faze odraslosti, a osim toga, navedeni markeri imaju promjenjiv redoslijed i različito strukturiran vremenski raspon. Ignjatović (2009) navodi kako je tranziciju potrebno shvaćati kao zasebnu fazu, čija je glavna karakteristika heterogenost. Grant i Furstenberg (prema Ignjatović, 2009), istraživali su tezu o povećanju raznolikosti životnih putanja tijekom tranzicije i provjerili je li to stanje destandardizacije tranzicije, koje je prisutno u razvijenim zemljama, preneseno na zemlje u razvoju. Analizirali su 6 zemalja iz Afrike i Južne Amerike i zaključili da unatoč vremenskim modifikacijama prema obrazovnom statusu, nije došlo do potpunog povećanja

raznolikosti životnih putanja. Iako su granice između životnih faza postale manje jasne, Ignjatović (2009) sugerira da su markeri tranzicije u odraslost postali manje precizni i da su granice između različitih faza života postale fluidnije.

2.3. Promjene u suvremenoj obitelji

Tradicionalna slika obitelji koja se temelji na stereotipnim ulogama i hijerarhijskim odnosima sve više evoluiru u smjeru raznolikosti i prilagodbe. U prošlosti, obitelj je bila često shvaćena u kontekstu ženske osobe koja se brine za kućanstvo, muškarca koji donosi novac te njihove biološka djeca. Međutim, danas se obitelj može definirati na različite načine. Pojedinci su postali otvoreniji prema alternativnim oblicima obitelji kao što su samohrani roditelji, istospolni parovi, rekonstruirane obitelji, obitelji s usvojenom djecom i slično. Također, smanjenje stigme povezane s razvodima omogućilo je pojedincima da slobodnije donose odluke o svojim brakovima i obiteljima.

2.3.1. Obitelj i brak

Kada se govori o obitelji, najčešće se misli na brak i obratno. Ipak, brak i obitelj ne moraju se nužno međusobno podrazumijevati, niti se smatraju sinonimima. Iz sociološkog aspekta, obitelj se definira kao grupa, a brak se definira kao dijadni odnos ili par. Milić (2007) brak također definira i kao „interpersonalni odnos u kojemu obje osobe podjednako sudjeluju u toj pojavi, tj. podjednako su aficirani tim odnosnom, za razliku od sudjelovanja u grupi gdje svi članovi grupe ne moraju u istoj mjeri participirati ili biti pod utjecajem grupe“ (Milić, 2007:117). Brak se smatra jednom od najstarijih institucija u ljudskoj zajednici. Osim odnosa među pojedincima, brak je i društveni odnos u svrhu regulacije ljudske seksualnosti i rađanja. Drugim riječima, brak se odnosi na dozvolu partnerima, od strane društvene zajednice, da mogu pristupiti seksualnom činu u cilju rađanja potomstva. Sukladno tome, ističe se kako je osnovna funkcija braka i obitelji upravo legitimacija potomstva (društveno priznanje). Milić (2007) iznosi kako je brak moguće definirati i kao društvenu instituciju čiji je osnovni zadatak kontrolirati seksualno ponašanje odraslih članova, s ciljem uređene reprodukcije društvene zajednice. Na taj se način istovremeno osigurava uređenost u

seksualnim odnosima i regulirano obnavljanje članstva. Milić (2007) navodi sljedeće etape predbračnog i bračnog života u modernom društvu:

- Zabavljanje („hodaње“) ili upoznavanje bračnih partnera;
- Utvrđivanje veze i njezino javno isprobavanje (razdoblje zaruka);
- Sklapanje braka;
- Bračni život (realizacija veze);
- Post-bračni period (smrt partnera, razvod, i sl.)

1. *Zabavljanje („hodaње“) ili upoznavanje bračnih partnera:*

U ovoj se fazi mlade osobe druže i upoznaju osobe suprotnoga spola, što im omogućava eksperimentiranje i potencijalni pronalazak bračnog partnera. Ova faza mladim osobama daje slobodu koja je kontrolirana od strane starijih pojedinaca. Faza zabavljanja u principu isključuje emotivno vezivanje, te daje priliku mladima da se zabave i istražuju. Milić (2007) navodi kako ova faza ima 2 različite funkcije: prema jednoj se zabavljanje smatra autonomnom aktivnošću unutar omladinske potkulture koja omogućava mladima oslobađanje od ovisnosti o starijima te ih priprema za samostalan život i izbor partnera za brak. S druge strane, zabavljanje se percipira kao pažljivo kontroliranu aktivnost starijih osoba, u kojoj se izbor budućeg partnera usmjerava prema pravilima socijalne satisfakcije, poznatim kao "rating". Danas mladi u razvijenim zapadnim zemljama uživaju znatno veću slobodu izbora partnera, dok u prošlosti tome nije bilo tako, već su tu odluku donosili članovi obitelji (ne uzimajući pritom u obzir stvarne želje i osjećaje budućih supružnika).

2. *Utvrđivanje veze i njezino javno isprobavanje (razdoblje zaruka):*

Ovo razdoblje omogućava mladima da se bolje upoznaju i pripreme za brak, ali da isto tako bez posljedica otkazu svadbu. Milić (2007) ističe da su se mladenci u tradicionalnom društvu nakon objavljenih zaruka mogli vidati tek pod nadzorom odraslih osoba. Danas u razvijenim zemljama budućí supružnici uživaju veću stupanj slobode, pa tako mnogi već žive zajedno za vrijeme zaruka, a nadzor odraslih smatraju neprihvatljivim.

3. *Sklapanje braka:*

Brak predstavlja pravno reguliranu zajednicu života između supružnika koja se formalno uspostavlja putem suglasne izjave pred nadležnim matičarom ili vjerskim

predstavnikom (npr. svećenikom). Sklapanje braka obično je popraćeno raznim ritualima i ceremonijama. Milić (2007) ističe kako je ranije prva bračna noć bila javni događaj, obzirom da se tada provjeravalo ulazi li mlada u brak nevina. Danas je često ceremonija sklapanja braka intimnija, bez uplitanja javnosti. O slabljenju izvanjskog utjecaja svjedoče i smanjenje udjela vjerskih, a povećanje udjela građanski sklopljenih brakova. Podaci Eurostata o Hrvatskoj otkrivaju kako je tijekom 2021. građanski brak sklopilo je 52% parova, a vjerski 48%, dok je 2012. godine bilo 58% vjerskih i 42% građanskih brakova (<https://www.index.hr/vijesti/clanak/u-hrvatskoj-sve-manje-brakova-posebno-crkvenih/2436638.aspx>). Razlog smanjenju broja crkvenih brakova mogu biti praktični razlozi. U slučaju da je osoba sklopila brak pred crkvenim autoritetima te se u tom braku suoči s nesporazumima, takva osoba gubi pravo na primanje sakramenata, uključujući ispovijed i pričest, te također gubi mogućnost ponovnog sklapanja braka unutar crkvenog okvira. Drugim riječima, ta se osoba isključuje iz crkvenog života. Prednost građanskoga braka, je da njegovim razvodom bivši supružnici imaju pravo na ponovno sklapanje braka (pred matičarom).

4. *Bračni život:*

Bračni život je proces u kojem se oba supružnika mijenjaju i sazrijevaju kao osobe. U braku supružnici utječu jedno na drugo svojim ponašanjem. U toku bračnoga života kod oba partnera može postojati strah od preljuba, koji je danas u razvijenim zemljama puno manje stigmatiziran nego nekada. U tom smislu, moguće je smatrati da uz rigidnije bračne norme dolazi i veća želja za preljubom.

5. *Post-bračni život:*

Bračni život može biti prekinut kao posljedica smrti (jednog) partnera ili razvoda. Kada govorimo o udovištvu, ta faza može trajati do kraja života, ili do ponovne ženidbe. Ipak, nekada se podrazumijevalo kako ova faza mora trajati do kraja života (bez mogućnosti pronalaska novog bračnog partnera), pogotovo kada bi žena postala udovicom. Danas je pak, potpuno prihvatljivo ponovno sklopiti brak sa drugom osobom nakon smrti supružnika.

Haralambos i Holborn (2002) razlikuju tri kategorije: razvod (zakonski prekid braka), rastava (fizičko razdvajanje supružnika, prekid zajedničkog života), te „prazni“ brakovi (supružnici su i dalje u braku i žive zajedno, no taj brak postoji

samo 'na papiru). Do razvoda obično dolazi zbog neslaganja supružnika, a mnogi istraživači zaključili su kako sam proces razvoda prolazi kroz sljedeće faze: individualno saznanje o potrebi razvoda, obiteljsko metastaziranje, sistemska separacija, sistemska reorganizacija te redefiniranje obitelji (Milić, 2007)

2.3.2. Zapošljavanje žena i rodna podjela rada

Promjena koja u mnogome utječe na redefiniranje suvremenih rodnih odnosa je značajnije, odnosno brojnije zapošljavanje žena, koje se zbiva od sredine prošlog stoljeća. Milić (2007) navodi kako najveći dio udatih žena i žena s djecom nije radio puno radno vrijeme, već samo dio punog radnog vremena, što im je omogućavalo da i dalje obnašaju svoju ulogu majke i supruge. Ipak, zaposlenost je bila karakteristična za neudate žene, kao i za one koje su završile svoj biološki reproduktivni ciklus (Goldthrope, 1987, prema Milić, 2007). Tek od 50-ih godina prošloga stoljeća moguće je primijetiti stalnu uzlaznu liniju zapošljavanja žena, kako neudatih, tako i udatih. Obrazovanje i zapošljavanje ženama je omogućilo osobni prihod i slobodu, najviše u smislu financijske neovisnosti. Na taj način mnoge žene postaju „dvostruko prisutne“, odnosno prisutne i u obiteljskoj i u poslovnoj (javnoj) sferi istovremeno. Samim time dovodi se u pitanje funkcionalistička ideja o instrumentalnoj ulozi muškaraca i ekspresivnoj ulozi žena.

Rodna podjela odnosi se na raspodjelu poslova obzirom na spol. Drugim riječima, neki se poslovi/zadaci dodjeljuju isključivo/pretežito ženama, a drugi isključivo/pretežito muškarcima. Istraživanja provedena u Hrvatskoj (od kraja prošlog stoljeća do danas) pokazuju kako je podjela rada između bračnih partnera unutar kućanstva i dalje neravnomjerna, odnosno ukazuju na činjenicu da muškarci ukupno obavljaju puno manje posla u obitelji u odnosu na žene (Klasnić, 2017). Dakle, rad u kućanstvu je i dalje najvećim dijelom rodno segregiran. Istraživanje provedeno 2007. godine od strane Čuliga, Kufrina i Landripeta istaknulo je da je podjela kućanskih obaveza među supružnicima u Hrvatskoj u skladu s tradicionalnim rodnim ulogama (Klasnić, 2017). Prema ovom istraživanju, tipični 'ženski' poslovi uključuju pranje rublja, glačanje, kuhanje, pranje posuđa, pospremanje stana i pospremanje stola nakon obroka, dok su 'muški' poslovi često povezani s manjim popravcima u stanu, održavanjem automobila i stana. Autori naglašavaju da su 'ženski' poslovi često rutinski i zahtijevaju redovitu

obavljanje, što ih čini manje fleksibilnima u smislu odgađanja. S druge strane, 'muški' poslovi često su periodični. Rodna podjela kućanskih zadataka ima dublje implikacije na psihološku dobrobit oba partnera. Klasnić (2017) ističe kako veći dio obiteljskih i kućanskih zadataka pada na žene. Muškarci s djecom često provode vrijeme u šetnji, igrama ili sportskim aktivnostima. Istraživanje je otkrilo da su najveće razlike među spolovima u rutinskim kućanskim poslovima kao što su glačanje, kuhanje i pospremanje. Zaposlene žene troše i do trostruko više vremena tjedno na ove aktivnosti u usporedbi s muškarcima. Pojam "mentalnog rada" također se spominje, odnosi se na organizaciju i koordinaciju obaveza kako bi se osiguralo njihovo pravodobno i odgovarajuće izvršenje. Ovaj pojam posebno se odnosi na žene koje često preuzimaju veći dio odgovornosti za rutinske kućanske poslove i brigu o djeci, što zahtijeva značajne mentalne i emocionalne napore. Iako se primjećuje blaga promjena generacijskog pristupa obavljanju kućanskih zadataka, žene i dalje preuzimaju glavni teret obiteljskih i kućanskih zadataka, a rodna neravnopravnost ostaje prisutna.

2.4. Alternativni životni stilovi

U suvremenom društvu prevladava nukleusna obitelj koju čine roditelji i njihova djeca, ali su sve češća pojava i drugačiji oblici obitelji i braka, pa će tako u daljnjem tekstu biti razjašnjeni pojmovi jednoroditeljske obitelji, kohabitacije, istospolnih parova i rekonstruirane obitelji.

2.4.1. Jednoroditeljske obitelji

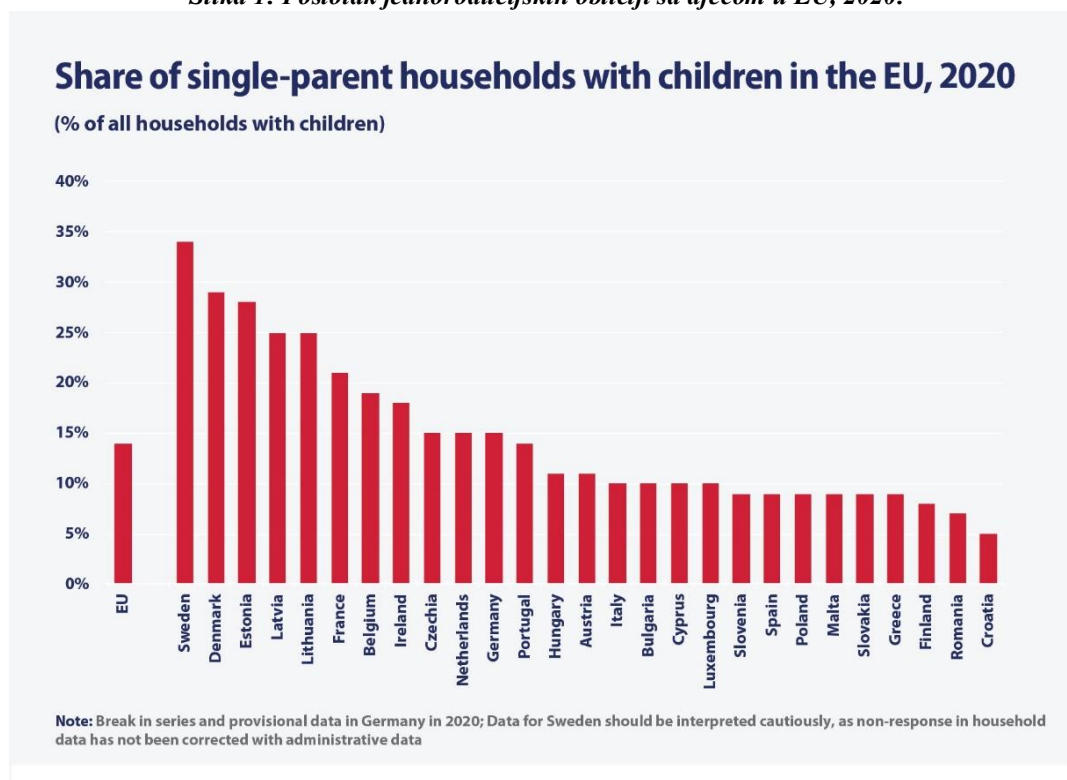
„Jednoroditeljske obitelji su obitelji u kojima živi jedan roditelj s djecom ili djetetom i najvećim dijelom sam skrbi o njima“ (Grgec-Petroci, Lacković, Maleš 2011:25). Prema Cheal (2008), danas više djece nego ikad prije živi u ovakvim obiteljima. Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji mogu biti razni, a autori Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović (2003) navode kako se istima smatraju smrt drugog roditelja, rastava braka ili izvanbračna trudnoća. Slično tome, autorica Grozdanić (2000) navodi kako jednoroditeljske obitelji mogu nastati kao posljedica okončanja bračne veze, nemaritalnog rođenja, smrti jednog od roditelja, napuštanja ili izbjivanja istoga na duže

vrijeme i sl. Cheal (2008) naglašava kako su u *prošlosti* glavni razlozi nastanka jednoroditeljskih obitelji bili smrt jednog od supružnika, a *danas* one nastaju najviše kao posljedica razvoda supružnika. Isti autor tvrdi kako se jednoroditeljske obitelji u mnogim slučajevima oslanjaju i na podršku šire obitelji, što je posebno pogodno za mlade majke koje još nisu stigle završiti školu. U kontekstu šire obitelji najčešće se misli na bake i djedove, a njihovo sudjelovanje u životu jednoroditeljskih obitelji ima mnogih prednosti, od kojih Cheal navodi sljedeće: njihova pomoć oko djece može pomoći samohranj majci/ocu da završi svoje školovanje i zaposli se; djeci je pružena adekvatna skrb; djedovi i bake mogu pružiti ili pomoći u pružanju boljih materijalnih uvjeta za život (stambeno pitanje), od onih koje samohrani roditelj može priuštiti. U stručnoj literaturi se kao zamjenski pojmovi za jednoroditeljsku obitelj često koriste izrazi koji upućuju na devijantnost istih. U kontekstu jednoroditeljskih obitelji važno je spomenuti i četiri diskursa koje Tomanović (2014) ističe, a prema kojima su iste kroz povijest predstavljale: društvenu prijetnju, društveni problem, alternativni životni stil, te bijeg od patrijarhata. Unutar konzervativnih političkih režima, majke se percipiraju kao moralna i financijska prijetnja društvu, te ih se često smatra dijelom potklase koja ne teži unapređenju svog položaja, već se oslanja na javne resurse. Nadalje, ista autorica u kontekstu diskursa društvene prijetnje navodi kako odsustvo oca kao hranitelja i modela, nezaposlenost i ovisnost o socijalnoj pomoći za posljedicu imaju maloljetničku delikvenciju. Diskurs o jednoroditeljskim obiteljima kao društvenom problemu govori prvenstveno o samim majkama afroameričkog podrijetla u urbanim sredinama, koje žive u siromaštvu i deprivilegiranosti. Tomanović navodi kako one nisu u mogućnosti promijeniti svoj položaj, zbog čega se njihovo stanje (siromaštvo, depriviranost i isključenost) prenosi generacijski, pa one postaju društveni „problem“. I u ovome se diskursu spominje značaj odsustva očinske uloge, što rezultira devijantnosti, huliganstvom i kriminalom kod djece. Tomanović smatra kako bi se u tom slučaju majke trebale posvetiti odgajanju djece, no to bi onda podrazumijevalo financijsku pomoć od države (obzirom da majka ne bi mogla raditi). Tomanović (2014) iznosi kako se u Njemačkoj iskazuje ambivalentan stav prema samohranim majkama. S jedne strane, postoji percepcija da treba suosjećati sa njima jer se suočavaju s financijskim teškoćama i preopterećenjem. Ovaj pristup često nosi paternalistički ton te se samohrane majke doživljavaju kao privremeno ugrožena

skupina. S druge strane, konkretna politika podrške za samohrane majke usmjerena je prema integraciji u sve relevantne programe namijenjene majkama općenito, kako bi se izbjegla njihova segregacija. Nadalje, javni diskurs prema obiteljima samih majki u Švedskoj je usmjeren na percipiranje ovog oblika obitelji kao jednog od mnogih. Državna podrška ovim obiteljima osmišljena je na istim osnovama kao i za ostale obiteljske oblike, s ciljem izbjegavanja njihove izolacije ili stigmatizacije. Zanimljiv je podatak da, prema Eurostatu, jednoroditeljske obitelji čine 34% posto sveukupnih kućanstava u Švedskoj, 29% u Danskoj, 28% u Estoniji, 25% u Litvi i Latviji, a u Francuskoj 21%. S druge strane, Hrvatska broji tek 5% jednoroditeljskih obitelji u odnosu na sveukupna kućanstva (Slika 1.).

Slika 1: Postotak jednoroditeljskih obitelji sa djecom u EU, 2020.

ec.europa.eu/eurostat

Prema diskursu o alternativnom životnom stilu, brak i obitelj izgubili su svoje funkcionalno značenje koje se temeljilo na instrumentalnoj podjeli muškarca kao hranioca, i žene kao domaćice. Različiti pokreti i promjene u rodnim odnosima (jednakosti) doprinijeli su slobodi žena da biraju kako će živjeti svoj život, odnosno kakvu obitelj žele. U takvom okruženju, mnoge žene se udaljavaju od muškaraca i

patrijarhalnih obiteljskih modela te samostalno donose odluku da ostanu same s djecom. U dinamičkim partnerskim odnosima i nestabilnim "čistim vezama" koje se temelje na visoko destigmatiziranim očekivanjima, veza s djetetom pruža kontinuitet i postojanost. Pojam "djeteta kao izvora nostalgije" posebno dobiva na važnosti u slučaju jednoroditeljskih obitelji. Prema Beckovima, djeca postaju trajna alternativa osjećaju usamljenosti, pružajući sigurnu luku. Posljednji diskurs, „bijeg od patrijarhata“ nastao je pod feminističkim okriljem. Kao što je ranije spomenuto, mnoge žene bježe od patrijarhata i kontrole muškaraca. Posljedično, jednom kada se iskušaju u jednoroditeljskoj obitelji (zbog razvoda ili izvanbračnog djeteta) „...žene počinju da ju cijene kao izraz vlastite neovisnosti, makar i u relativnoj materijalnoj deprivaciji.“ (Tomanović, 2014: 16).

U hrvatskom se društvu nerijetko jednoroditeljske obitelji percipiraju kao 'loše' ili 'devijantne', te da su djeca iz jednoroditeljskih obitelji sklonija manifestirati probleme u ponašanju. Rezultati istraživanja provedenog 2014. godine od strane autorice Mrnjavac u Splitu ukazuju na to da djeca koja žive u jednoroditeljskim obiteljima ne pokazuju statistički značajne razlike u riziku za pojavu ili vrste manifestacije emocionalnih i ponašajnih problema u usporedbi s djecom koja žive s oba roditelja. Ovaj nalaz sugerira da treba smanjiti stigmatizaciju jednoroditeljskih obitelji u društvu, koja negativno utječe na percepciju istih.

Jasno je kako jednoroditeljske obitelji nailaze na različite probleme u svakodnevnom životu, no to ne znači da su one devijantne ili manje vrijedne od obitelji s oba roditelja. Samohranim je roditeljima, kao i njihovoj djeci, potrebno pružiti podršku i razumijevanje, odbacujući pritom stereotipe. Na taj se način njihovo roditeljstvo osnažuje, i samim time stvaraju se bolji uvjeti za život. Jednoroditeljske obitelji nerijetko se znaju pretvoriti u rekonstruirane obitelji.

2.4.2. Rekonstruirane obitelji

Rekonstruirane obitelji jesu one u kojima je samo jedan roditelj biološki. U takvim je obiteljima drugi roditelj poočim ili pomajka. Rekonstruirana obitelj nastaje kada u obitelji dođe do razvoda braka ili smrti jednoga od supružnika, pa onaj roditelj koji je ostao s djetetom odluči formirati novu obitelj s novim supružnikom. Ovakve situacije mogu biti zbunjujuće za dijete, te se mogu javljati teškoće u prihvaćanju novog

partnera i njegove eventualne djece. Grgec-Petroci, Lacković i Maleš iznose kako je potrebno ispuniti određene pretpostavke kako bi rekonstruirana obitelj funkcionirala:

1. „suglasnost“ biološke djece i njihovo upoznavanje s partnerom,
2. pravodobno informiranje bivšeg izvanbračnog partnera
3. pravodobno pripremanje djece na međusobno upoznavanje
4. prihvaćenost i važnost svakog člana nove zajednice.“ (Petroci, Lacković, Maleš, 2012:38)

Bitno je uvažiti svaki od ovih elemenata u svrhu poštivanja potreba svakog pojedinca unutar rekonstruirane obitelji, kao i osiguravanja njezina funkcioniranja.

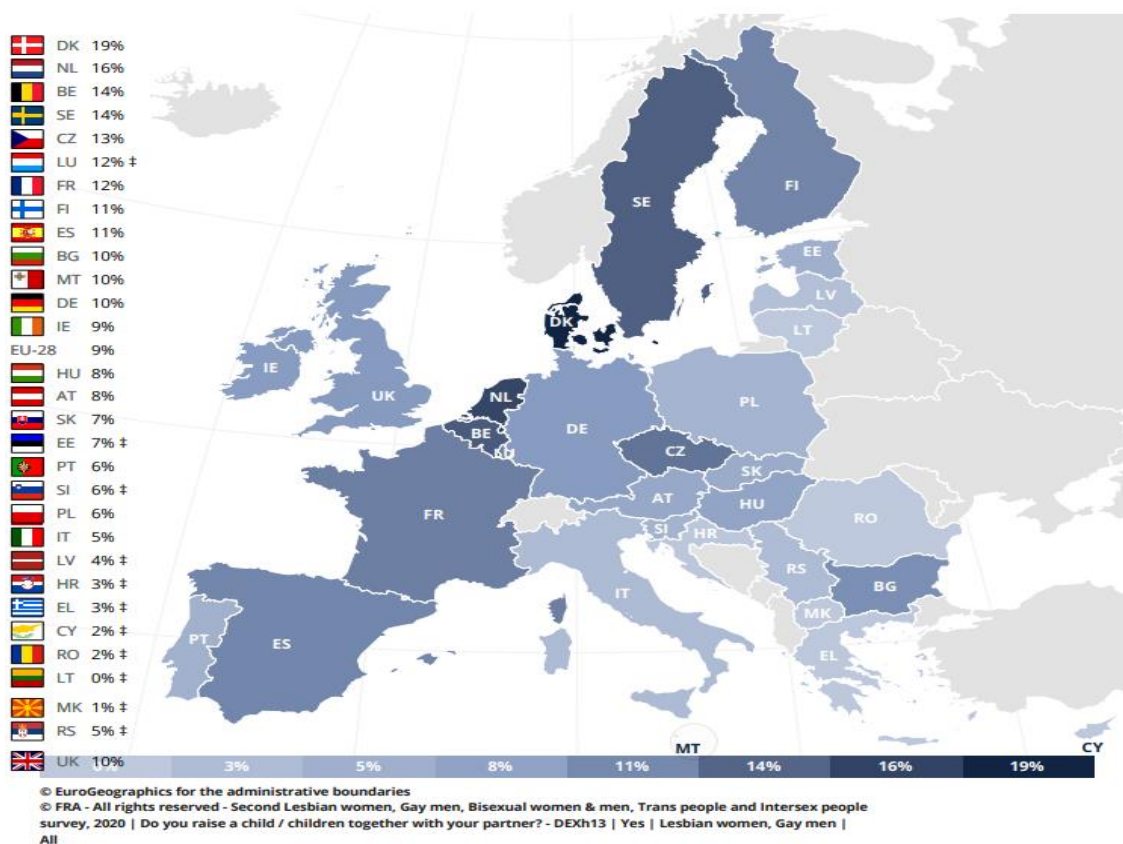
2.4.3. Homoseksualne obitelji

Homoseksualne ili istospolne obitelji jesu one u kojima su obje odrasle osobe istoga spola. Takve zajednice mogu biti neformalne ukoliko se suživot prakticira najmanje tri godine (a nije službeno ozakonjen pred nadležnim tijelima). Postoji i mogućnost da istospolna zajednica bude priznata i regulirana zakonom, poput životnog partnerstva između istospolnih osoba. U Republici Hrvatsko su, od 2003. godine, priznate istospolne zajednice, a 2014. godine uvedeno je priznanje životnog partnerstva (ne i braka) među osobama istoga spola. U takvim se obiteljima često nalaze i djeca koja mogu biti usvojena, ili začeta uz pomoć reproduktivnih tehnologija, što podrazumijeva donaciju sperme ili uključivanje surogat majke. Homoseksualne obitelji često su stigmatizirane i trpe diskriminaciju. Ipak, na temelju brojnih istraživanja, Patterson (2009, prema Koruga, 2015) tvrdi kako ne postoji nikakva razlika između razvoja djece homoseksualnih i heteroseksualnih roditelja. Za optimalan razvoj djece ključni su faktori unutar obitelji, uključujući dinamiku odnosa između roditelja i djece te među samim roditeljima.

Udio homoseksualnih obitelji varira u pojedinim zemljama. Slika 2. prikazuje postotak homoseksualnih parova u Europi koji su na pitanje „Odgajate li dijete/djecu zajedno sa svojim partnerom?“ odgovorili pozitivno. Iz slike je vidljivo kako je najviše (izjašnjenih) homoseksualnih parova koji zajedno odgajaju dijete u Danskoj (19%), a najmanje u Litvi (0%). 1989. godine Danska je postala prva zemlja na globalnoj razini koja je legalizirala istospolne brakove, a od 2009. godine istospolnim je parovima omogućeno i usvajanje djece. (<https://www.poslovni-savjetnik.com/aktualno/danska->

dozvolila-gay-parovima-vjencanje-i-u-crkvi). S druge strane, u većini ex-socijalističkih zemalja, uz izuzetak Češke i Bugarske, postoci su vrlo niski. U njima postoje i formalna ograničenja, pa primjerice, u Ustavu Litve navedeno je kako je brak životna zajednica između muškarca i žene, zbog čega se ne podržavaju istospolni brakovi (https://hr.m.wikipedia.org/wiki/Prava_LGBT_osoba_u_Europi).

Slika 2: Udio homoseksualnih parova po državama koji su na pitanje „Odgajate li dijete/djecu zajedno sa svojim partnerom?“ odgovorili pozitivno.
7. Socio-demographics / Raising a child / children with a partner

2.4.4. Kohabitacija

U području sociologije, pojam kohabitacije se koristi za opisivanje situacije u kojoj partneri žive zajedno bez formalno sklopljenog braka, odnosno izvanbračno. To podrazumijeva intimni život heteroseksualnih parova koji dijele kućanstvo i financije bez pravne ili vjerske registracije. Iako je kohabitacija ranije bila percipirana kao "život u grijehu", danas je sve više prihvaćen kao alternativni oblik obiteljskog

zajedništva. U dužim vezama, mnogi parovi se odlučuju za ovakav nevjenčani oblik zajedničkog života, uključujući i odgoj djece. Iako je češća među mlađom populacijom, kohabitacija se u starijim dobima često javlja nakon razvoda ili udovstva. Postoje tri osnovna razloga za ovu odluku prema Jamieson i sur. (2002): kao početak trajnog partnerstva, testiranje izdržljivosti veze ili pragmatičan dogovor bez tereta očekivanja. Neki stručnjaci smatraju da su društvene promjene, uključujući visoke stope razvoda i novi pogledi na brak, utjecali na veću prihvaćenost kohabitacije. Društveni pomak prema većoj prihvaćenosti predbračnih odnosa i netradicionalnih životnih oblika među mlađim generacijama vodi prema manjoj moralnoj razlici između braka i kohabitacije. Mladi sve više gledaju na brak i kohabitaciju kao jednakovrijedne opcije. Sve veći prihvati ovakvih oblika života ne znači nužno odbijanje braka, već često označava nastojanje da se izbjegne loš brak ili razvod putem pažljivog odabira partnera. Kohabitacija i izvanbračno roditeljstvo su sve prihvatljiviji, a želja za rađanjem djece sve češće proizlazi iz osobnog samoostvarenja, a manje iz društvenih ili bioloških obveza. Za razliku od braka, kohabitacija nema formalne ceremonije niti društvenu potvrdu, što olakšava njezino prekidanje (Bandalović, 2017).

2.5. Kritički pregled dosadašnjih istraživanja

U kritičkom pregledu ukratko je prikazano jedno inozemno i tri domaća istraživanja o stavovima o braku i kohabitaciji. Rezultati tih istraživanja bit će u empirijskom dijelu rada uspoređeni s rezultatima ovog istraživanja.

Bartolac (2013) u svojem istraživanju o Stavovima studenata o kohabitaciji i braku uvodno donosi kritički prikaz stanja u različitim dijelovima svijeta glede kohabitacije i braka. U Europi se broj parova koji žive u kohabitaciji znatno povećao, a mnogi istraživači smatraju da će taj trend i dalje rasti. U želji da te podatke uspoređi s podacima u Hrvatskoj, autorica naglašava kako kod nas nije postojala jasna statistika u kontekstu praćenja broja i oblika svih partnerskih zajednica, čemu doprinosi i činjenica da su se u popisu stanovništva 2001. godine nudile sljedeće opcije: (ne)oženjen/udana, razveden/a, udovac/ica i nepoznato. Iz toga je vidljivo kako se

osobe koje žive u izvanbračnoj zajednici nisu mogle ispravno opredijeliti. Tek s popisom stanovništva 2011. godine 'priznaju' se različiti oblici zajedničkoga života: bračna zajednica, izvanbračna zajednica, istospolna zajednica ili niti jedna od navedenih opcija. Prema rezultatima tog popisa, u izvanbračnoj zajednici u Republici Hrvatskoj živi 2,7% stanovnika starijih od 15 godina, što dakle znači 97.772 osobe. Bartolac propituje stavove studenata o *kohabitaciji i braku*; te analizira razlike s obzirom na spol sudionika te ostala sociodemografska obilježja. U istraživanju provedenom 2010. godine sudjelovalo je 417 studenata/ca Zdravstvenog veleučilišta u Zagrebu. Autorica je izabrala ovu dobnu skupinu jer se nalazi u fazi života u kojoj teže postizanju neovisnosti od roditelja ili barem razmišlja o tome, što sugerira da već posjeduju određene formirane osobne stavove i/ili iskustva u vezi s partnerskim zajednicama. Rezultati ukazuju na to da ispitanici prihvaćaju brak jednako kao i kohabitaciju - 60,4% ispitanika slaže se s time da brak nije zastarjela institucija, a njih 68% smatra da je kohabitacija partnera prihvatljiva. Studenti zastupaju liberalniji stav o kohabitaciji kao pripremi za brak, nego o kohabitaciji kao trajnom obliku partnerskog života. Muški se ispitanici više slažu s tvrdnjom da kohabitacija poboljšava kasniju kvalitetu u braku, odnosno da je brak zastarjela institucija, dok se ispitanice više slažu s tvrdnjom da su dobar brak i obiteljski život iznimno važni. Od svih ispitanih sociodemografskih obilježja, na stavove studenata utjecao je jedino stupanj religioznosti. Rezultati ukazuju na činjenicu da ispitanici koji nisu religiozni ili ne prakticiraju svoju vjeru pokazuju liberalnije stavove o kohabitaciji kao alternativnom obliku obitelji. Autorica zaključuje kako je vidljivo da se kod studenata isprepliću tradicionalni i liberalni stavovi, što može biti posljedica novih trendova i medija koji promoviraju nevjenčani život s partnerom (filmovi, društvene mreže i sl).

U svom istraživanju "Stavovi mladih o kohabitaciji" Bandalović (2017) pretpostavlja da suvremene društvene promjene u sociokulturnom kontekstu rezultiraju promjenama u području obiteljskog života, što može objasniti sklonost mladih prema kohabitaciji u današnjem vremenu, u usporedbi s prošlim razdobljima. Ciljevi njezina rada bili su: ispitati stavove muškaraca i žena o kohabitaciji, ispitati stavove studenata i nezaposlenih o kohabitaciji, analizirati razlike u stavovima o kohabitaciji između studenata različitih fakulteta, te ispitati povezanost samoprocjene religioznosti sa

stavovima o kohabitaciji. U istraživanju je sudjelovalo 825 ispitanika u dobi od 18 do 30 godina, podijeljenih u dvije skupine: studenti Sveučilišta u Splitu (N=717) i nezaposleni mladi ljudi (N=108), koji nisu u braku. Rezultati ovoga istraživanja pokazali su kako je za više od polovine uzorka kohabitacija prihvatljiva i da je smatraju pozitivnom. Ispitanici kohabitaciju ne smatraju „životom u grijehu“, već fazom predbračnog procesa. Rezultati istraživanja ukazuju na značajne razlike u stavovima studenata prema kohabitaciji, pri čemu se ti stavovi razlikuju ovisno o fakultetu na kojem studiraju. Konkretno, studenti Katoličkog bogoslovnog fakulteta izražavaju znatno negativnije stavove u usporedbi sa studentima drugih fakulteta po svim ispitivanim tvrdnjama. Nasuprot tome, studenti Umjetničke akademije pokazuju izrazito pozitivne stavove o kohabitaciji u usporedbi s kolegama sa drugih fakulteta. Slično kao i u prethodnim istraživanjima (Bartolac, 2013), Bandalović zaključuje da se mladi i dalje nalaze u ambivalentnom položaju između tradicionalnih shvaćanja braka i obitelji te sve izraženijih aspekata (post)modernosti u području obiteljskog života.

Boneta i Mrakovčić (2020) proveli su istraživanje o *Studentskim stavovima o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak* među studentima Sveučilišta u Rijeci. (N=635). Rezultati istraživanja otkrivaju da većina studenata percipira brak kao važan aspekt svog budućeg života, iako izražavaju kritičan stav prema klasičnoj koncepciji braka. Uprkos tome, većina ispitanika ima pozitivan stav prema kohabitaciji i planira je prakticirati, no uglavnom kao fazu provjere kompatibilnosti s partnerom prije formalnog sklapanja braka. Sudionici s liberalnijim stavovima često planiraju prakticirati kohabitaciju, manje cijene formalni brak, manje vjeruju u buduću brak ili obiteljski život te manje teže tradicionalnom modelu braka i života. Iznenadujuće, i mnogi osobe s dubokom vjerskom uvjerenosti nisu izuzetak, jer ne isključuju mogućnost kohabitacije čak i kao predbračne faze. Istraživanje također pokazuje povezanost između stava prema kohabitaciji i faktora poput veličine naselja u kojem ispitanici žive te raspodjele moći unutar njihovih obitelji. Studenti iz manjih naselja i oni čiji očevi donose ključne odluke unutar obitelji manje su skloni prihvaćanju kohabitacije. Ovi nalazi prema autorima sugeriraju djelovanje "suprotstavljenih sila kasne modernosti i tranzicije u hrvatskom društvu", uz istodobno isticanje nepovoljnih

strukturalnih uvjeta na tržištu rada i neadekvatne državne politike vezane uz stambeno osamostaljivanje mladih.

Od inozemnih istraživanja izdvajam rad Wendy D. Manning, Monica S. Longmore i Peggy C. Giordano (2007) „The changing institution of marriage: adolescent's expectations to cohabit and marry“. Predmet istraživanja su očekivanja adolescenata o njihovom (ljubavnom) životu u budućnosti, odnosno njihovi stavovi o suživotu i braku. U istraživanju je sudjelovalo 1293 ispitanika u dobi od 12 do 19 godina. iz 62 škole iz 7 različitih školskih okruga (Ohio, Amerika). Rezultati ovoga istraživanja pokazali su da očekivanja za sklapanjem braka prednjače ispred očekivanja za stupanjem u kohabitaciju. Vidljivo je kako ispitanici koji nikada nisu bili u vezi, koji gaje manje tradicionalna vjerovanja, ispitanici sa slabijim školskih uspjehom, ispitanici koji dolaze iz jednoroditeljskih obitelji ili izvanbračne zajednice, kao i oni čije majke imaju niži stupanj obrazovanja, manje očekuju da će stupiti u brak u budućnosti. Rezultati pokazuju i da se očekivanja adolescenata od izvanbračne zajednice djelomično povezana sa njihovim interakcijama sa suprotnim spolom, tradicionalnim uvjerenjima, uspjehom u školi, kao i s komunikacijom djece i roditelja o spolnim odnosima. Polovina ispitanika očekuje da će u budućnosti prakticirati i kohabitaciju i brak. Ženske ispitanice imaju pozitivniji stav o braku, a negativniji o kohabitaciji od muških ispitanika. Oni ispitanici koji su u vezi i seksualno su aktivni skloniji su tome da će prakticirati i kohabitaciju i brak, od onih koji nisu u vezi i nisu seksualno aktivni. Očekivano, ispitanici koji gaje tradicionalna uvjerenja nemaju pozitivan stav prema kohabitaciji, dok prema braku imaju.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

3.1. Ciljevi istraživanja

Cilj ovoga istraživanja je utvrditi stavove studenata o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak na temelju podataka iz anketnog istraživanja. Analiziraju se stavovi studenata o tradicionalnom braku, razvodu, kohabitaciji, istospolnim brakovima, percepcija vlastite tranzicije u brak te se utvrđuju prediktori tih stavova.

Specifični ciljevi istraživanja:

1. Koji su stavovi studenata o tradicionalnom braku i kohabitaciji (izvanbračnoj zajednici)?
2. Koji su sociodemografski čimbenici povezani sa stavovima o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak?
3. Utječe li religioznost na stavove o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak?

3.2. Hipoteze

Na temelju dosadašnjih istraživanja, formilirane su sljedeće hipoteze:

H1: Ispitanici smatraju brak najpoželjnijim modelom partnerskih veza.

Kao što su prethodna istraživanja pokazala, brak i dalje ostaje najpoželjniji oblik partnerskih veza.

H2: Većina studenata smisao braka procjenjuje kroz kvalitete partnerskih odnosa i sreću koju pruža.

H3: Većini studenata prihvatljiva je kohabitacija i namjeravaju je konzumirati.

H4: U uzorku dominira tradicionalan normativni okvir tranzicije u brak.

H5: Postoje razlike u stavovima o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak s obzirom na sociodemografske značajke.

Žene će imati negativniji stav o kohabitaciji a pozitivniji o braku (od muškaraca). Veličina naselja, stupanj obrazovanja roditelja kao i donošenje odluka u obitelji neće značajno utjecati na stavove o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak.

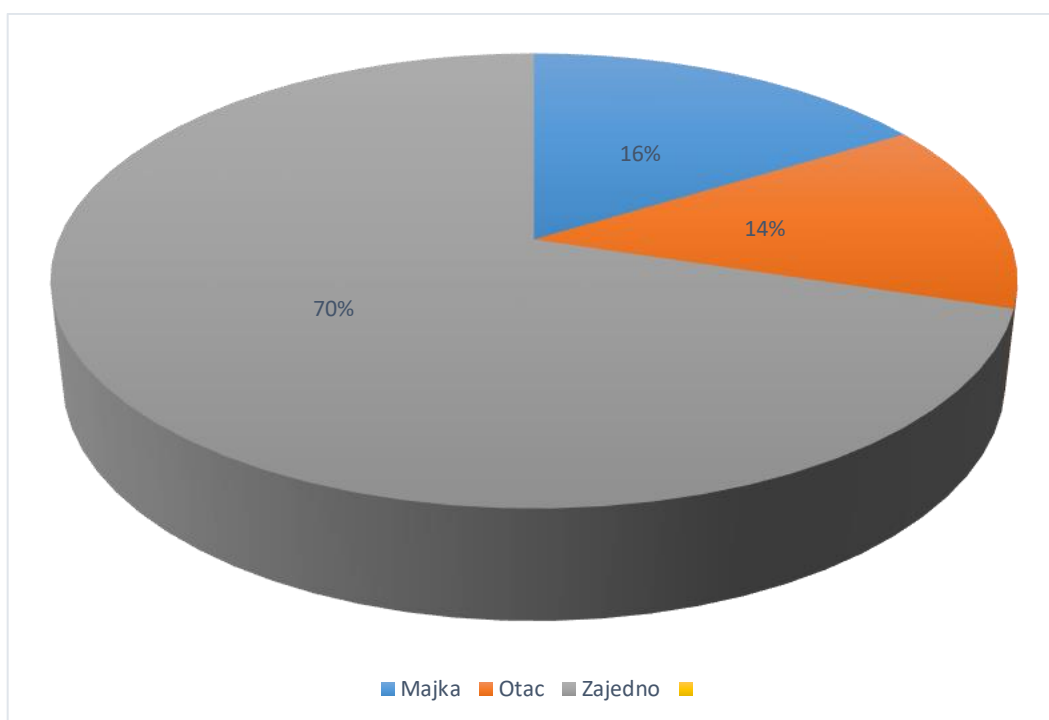
H6: Religioznost je najvažnija determinanta stavova o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak.

Studenti koji procjenjuju veću važnost religije u svom životu imati će negativnije stavove o kohabitaciji, a pozitivnije o tradicionalno shvaćenom braku.

3.3. Uzorak i postupak prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni 2023.godine na prigodnom uzorku (N= 229) i uključivao je studente Učiteljskog fakulteta, Građevinskog fakulteta te Sveučilišnog odjela za informatiku. Ispitani su redovni studenti na prvim, drugim i trećim godinama navedenih studija. Najviše je ispitanika pohađalo prvu godinu studija (73.32%), a najmanje drugu godinu studija (7.02%). Od ukupno 229 ispitanika, 155 ispitanika je ženskog spola, a 71 ispitanik je muškog spola. 2 se ispitanika nisu izjasnila. Dob ispitanika kreće se između 18 i 43 godine, dok je prosječna dob 19.92 godine.

Slika 3. „Tko u Vašoj obitelji donosi ključne odluke?“

Najviše ispitanika odraslo je u naseljima sa 1001 – 10 000 stanovnika (38.6%). Iz naselja sa manje od 1000 stanovnika dolazi 25% ispitanika, iz naselja sa brojem

stanovnika 10 001 – 100 000 dolazi 25.44% ispitanika, a najmanje njih dolazi iz naselja sa više od 100 000 stanovnika (0.44%). Dva se ispitanika nisu izjasnila.

Prema stupnju obrazovanja roditelja, najviše ispitanika navodi kako njihova majka (48.68%), kao i njihov otac (42.98%) imaju završenu četverogodišnju srednju školu. Završenu trogodišnju srednju školu ima 11.4% majki i 22.37% očeva, dok visoku školu ili trogodišnji studij ima završeno 31.14% majki i 20.16% očeva. Najmanje majki (8.78%), kao i očeva (14.47%) imaju završenu visoku školu, odnosno fakultet. Pretpostavljamo da bi raspodjela moći unutar obiteljskog okruženja mogla imati utjecaj na istraživane stavove. Slika 3. prikazuje rezultate odgovora na pitanje "Tko u Vašoj obitelji donosi ključne odluke?" Temeljem ovih rezultata možemo zaključiti da većina ispitanika potječe iz obitelji koje prakticiraju egalitarni model raspodjele moći te se udaljavaju od tradicionalnog patrijarhalnog obiteljskog obrasca.

3.4. Mjerni instrumenti

U svrhu ovog istraživanja konstruiran je anketni upitnik koji se sastojao od 61 varijable. Varijable su podijeljene u tri skupine: stavovi o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak, religioznost i sociodemografske karakteristike ispitanika.

Mjerni instrument *Stavovi o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak* sadrži ukupno 44 čestice. Dio čestica preuzet je od Boneta i Mrakovčić (2021). Prvih 16 čestica ispituje stavove o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak, a pridodana im je skala procjene Likertova tipa od pet stupnjeva (1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = niti se slažem niti se ne slažem; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem). Idućih devet čestica odnosi se na procjenu ispitanika o vlastitoj budućnosti vezanoj uz brak i djecu, gdje su postavljena pitanja kako ispitanik vidi sebe sa 35.godina, s koliko godina i koliko djece ispitanik planira imati, dvije čestice uz skalu procjene gdje ispitanik treba procijeniti hoće li jednog dana stupiti u brak i hoće li ostati u braku s jednom osobom čitav život (1 = sigurno neću; 2 = vjerojatnije je da neću; 3 = 50%-50%; 4 = vjerojatnije je da hoću; 5 = sigurno hoću), koje su najbolje godine da se uđe u brak (za muškarca i ženu), te koje su najbolje godine da se postane roditelj (za muškarca i ženu). Idućih 10 čestica ispituje koliko su određeni čimbenici važni pri izboru bračnog partnera, a pridodana je skala procjene Likertova tipa od pet stupnjeva (1= uopće nije važno, 2= nije važno, 3=niti važno niti nevažno, 4=važno, 5=izuzetno je važno). Sljedeća čestica

odnosi se na trenutni status ispitanika (je li slobodan, u vezi, braku ili izvanbračnoj zajednici), dok posljednjih osam čestica ispituje u kojoj mjeri navedeno predstavlja životni cilj ispitanika, gdje je ponovno pridodana skala procjene Likertova tipa od pet stupnjeva (1= potpuno nepoželjno, 2= nepoželjno, 3= niti poželjno niti nepoželjno, 4=poželjno, 5=izuzetno poželjno).

Mjerni instrument *Religioznost* sadrži osam čestica. Prva čestica (preuzeta od Boneta i Mrakovčić, 2021) odnosi se na religijsku samoidentifikaciju ispitanika kroz pet stupnjeva skale procjene (1 = uvjeren/a ateista/ica; 2 = mnogo skloniji/ja nevjerovanju nego vjerovanju; 3 = ne znam, ne mogu procijeniti; 4 = mnogo skloniji/ja vjerovanju nego nevjerovanju; 5 = uvjeren/a vjernik/ca). Sljedeća čestica odnosi se na to je li ispitanik pohađao vjeronauk (1 = Ne, nikada; 2 = Da, u osnovnoj školi; 3 = Da, u osnovnoj i srednjoj školi). Jedna čestica postavlja pitanje jesu li roditelji ispitanika odgajali religiozno (1 = Ne, odgajali su me nereligiozno; 2 = Odgajali su me ni za ni protiv vjere; 3 = Da, odgajali su me religiozno). Četiri pitanja odnose se na prihvaćanje Crkvenih učenja o obitelji, razvodu, seksualnosti, kontracepciji i pobačaju, a pridodana im je skala s pet stupnjeva (1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = niti se slažem, niti se ne slažem; 4 = slažem se; 5 = apsolutno se slažem).

Mjerni instrument *Sociodemografske karakteristike* sadrži 9 čestica i uključuje spol ispitanika u dvije kategorije (Ž i M), dob ispitanika, veličinu naselja i županiju u kojoj je ispitanik najduže živio, stupanj obrazovanja majke i oca, donošenje ključnih odluka u obitelji ispitanika, imovinsko stanje obitelji, te godinu studija.

3.5. Metode analize podataka

Prikupljeni podaci obrađeni su u programu JASP (verzija 0.17.2.1) - računalnom programu za obradu statističkih podataka. Za obradu je korištena deskriptivna statistika za osnovne statističke podatke i inferencijalna statistika kojom su testirane postavljene hipoteze pomoću korelacija. U daljnjem tekstu statistička značajnost prikazana je sljedećim simbolima: * za $p < 0,05$; ** za $p < 0,01$ i *** za $p < 0,001$.

4. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. Stavovi o braku i kohabitaciji

Stavovi ispitanika o braku i kohabitaciji ispitani su pomoću instrumenta koji se sastojao od trideset i šest čestica. Prvih šesnaest čestica formulirane su kao tvrdnje kojima je pridružena peterostupanjska skala procjene Likertova tipa. U tablici 1. prikazani su postoci, aritmetička sredina i standardna devijacija rezultata navedenih čestica.

Tablica 1. Stavovi o braku i kohabitaciji (u %)

		1	2	3	4	5	M	SD
STAV 1	Živjeti sam ima puno prednosti nad životom u braku.	16,7	25,9	38,2	14	5,3	2,65	1,09
STAV 2	Brak dobiva puno smisao rođenjem djece.	23,2	21,9	23,2	22,8	8,8	2,72	1,29
STAV 3	Najprije treba raditi na samorazvoju, a tek onda razmišljati o djeci.	1,8	4,4	11,8	33,8	48,2	4,22	0,94
STAV 4	Bolje je za par da budu u braku nego u izvanbračnoj zajednici.	14,9	14,9	39,9	18,9	11,4	2,97	1,18
STAV 5	Nakon završenog fakulteta najprije treba doživjeti nova iskustva (putovati, zabaviti se), pa tek onda razmišljati o braku i obitelji.	3,5	10,5	39,5	27,2	19,3	3,48	1,03
STAV 6	Izvanbračna zajednica potpuno je prihvatljiv oblik života s partnerom.	3,9	11	29,8	27,6	27,6	3,64	1,12
STAV 7	Oženjeni ljudi su generalno sretniji od ljudi koji su u drugim oblicima veza.	28,9	28,5	33,3	7,5	1,823	2,25	1,01
STAV 8	Ukoliko nađemo srodnu dušu treba sklopiti brak neovisno o ekonomskim okolnostima.	23,7	23,2	27,6	15,8	9,6	2,65	1,27
STAV 9	Uz tako malo dobrih i sretnih brakova postavlja se pitanje je li brak najbolji način života.	9,2	15,8	45,6	22,4	7	3,02	1,02
STAV 10	Intimna veza samo s jednom osobom je previše ograničavajuća za prosječnog mladog čovjeka.	21,7	27	28,1	17,1	6,1	1,81	0,93
STAV 11	Bolje je biti u lošem braku nego uopće ne biti u braku.	85,5	9,2	1,8	1,3	2,2	1,25	0,76
STAV 12	Smisao života moguće je ostvariti partnerskim vezama neovisno o sklapanju braka.	5,3	7,9	23,2	34,2	29,4	3,75	1,12
STAV 13	Djecu ne treba planirati prije nalaženja stalnog posla.	5,7	12,3	22,4	35,1	24,6	3,61	1,15
STAV 14	U suvremenom društvu brak je zastarjela institucija.	12,7	29,8	37,7	14,9	4,8	2,69	1,03
STAV 15	Namjeravam prije braka živjeti s partnerom/icom da vidimo jesmo li jedno za drugo.	3,1	2,6	14	29,4	50,9	4,22	0,99
STAV 16	Jako mi je važno u budućnosti sklopiti brak.	14,5	7,9	22,8	28,5	26,3	3,44	1,34

(1= uopće se ne slažem; 2=ne slažem se; 3=niči se slažem niči se ne slažem; 4= slažem se; 5= u potpunosti se slažem)

Ispitanici se najviše slažu s tvrdnjom *Namjeravam prije braka živjeti s partnerom/icom da vidimo jesmo li jedno za drugo*, dok se najmanje slažu s tvrdnjom *Bolje je biti u lošem braku nego uopće ne biti u braku*. Također, slaganje je vidljivo i s tvrdnjama *Najprije treba raditi na samorazvoju, a tek onda razmišljati o djeci* i *Djecu ne treba planirati prije nalaženja stalnog posla*.

Statistički značajna povezanost uočena je između *spola* i čestica *STAV 2* ($t = -4,008^{**}$), *STAV 5* ($t = 2,229^*$), *STAV 6* ($t = 2,499^{**}$), *STAV 7* ($t = -5,095^{***}$), *STAV 8* ($t = -1,984^*$), i *STAV 11* ($t = -1,860^*$). Veći broj žena manje se slaže s tvrdnjama *Oženjeni ljudi su generalno sretniji od ljudi koji su u drugim oblicima veza* ($M = 2,53$), *Ukoliko nađemo srodnu dušu treba sklopiti brak neovisno o ekonomskim okolnostima* ($M = 2,53$) i *Bolje je biti u lošem braku nego uopće ne biti u braku* ($M = 1,19$). S druge strane, veće protivljenje muškaraca uočeno je kod tvrdnji *Brak dobiva puno smisao rođenjem djece* ($M = 2,719$), *Nakon završenog fakulteta najprije treba doživjeti nova iskustva (putovati, zabaviti se), pa tek onda razmišljati o braku i obitelji* ($M = 3,27$) i *Izvanbračna zajednica potpuno je prihvatljiv oblik života s partnerom* ($M = 3,37$).

Statistički značajna povezanost s *odlukama u obitelji* uočena je sa česticama *STAV 1* ($\chi^2 = 18,619^{**}$, Cramer $V = 0,202$), *STAV 6* ($\chi^2 = 26,718^{***}$, Cramer $V = 0,242$) i *STAV 13* ($\chi^2 = 15,929^*$, Cramer $V = 0,187$). Najveće protivljenje za tvrdnju *Živjeti sam ima puno prednosti nad životom u braku* vidi se kod ispitanika u čijim obiteljima ključne odluke donosi otac (51,6%), a najmanje u obiteljima kod kojih ključne odluke donosi majka (35,13%). Najveće protivljenje za tvrdnju *Izvanbračna zajednica potpuno je prihvatljiv oblik života s partnerom* vidi se kod ispitanika u čijim obiteljima ključne odluke donosi otac (22,6%), a najmanje u obiteljima kod kojih ključne odluke donosi majka (5,4%). Najveće protivljenje za tvrdnju *Djecu ne treba planirati prije nalaženja stalnog posla* vidi se kod ispitanika u čijim obiteljima ključne odluke donosi otac (25,8%), a najmanje u obiteljima kod kojih ključne odluke donosi majka (10,81%).

4.1.1. Veze sociodemografskih varijabli i stavova o braku i kohabitaciji

Kao što je i pretpostavljeno u drugoj hipotezi, ne postoji statistički značajna povezanost stavova o braku i kohabitaciji s veličinom naselja i stupnjem obrazovanja roditelja. Ipak, postoji povezanost sa donošenjem ključnih odluka u obitelji i spolom. T test za nezavisne uzorke otkrio je očekivane, ali i neočekivane razlike u stavovima između ženskih i muških ispitanika (Tablica 2.).

Tablica 2. Spol i stavovi o braku i kohabitaciji

		M	SD	t
Živjeti sam ima puno prednosti nad životom u braku.	Žensko	2,74	1,01	1,960*
	Muško	2,44	1,01	
Brak dobiva puni smisao rođenjem djece	Žensko	2,49	1,24	-4,008***
	Muško	3,21	1,26	
Najprije treba raditi na samorazvoju, a tek onda razmišljati o djeci	Žensko	4,40	0,83	4,367***
	Muško	3,83	1,07	
Bolje je za par da budu u braku nego u izvanbračnoj zajednici	Žensko	2,81	1,22	-3,169**
	Muško	3,34	1,01	
Izvanbračna zajednica potpuno je prihvatljiv oblik života s partnerom	Žensko	3,76	1,14	2,499**
	Muško	3,37	1,02	
Oženjeni ljudi su generalno sretniji od ljudi u drugim oblicima veza	Žensko	2,02	0,96	-5,095***
	Muško	2,72	0,96	
Ukoliko nađemo srodnu dušu treba sklopiti brak neovisno o ekonomskim okolnostima	Žensko	2,53	1,27	-1,984*
	Muško	2,89	1,25	
Intimna veza samo s jednom osobom je previše ograničavajuća za prosječnog mladog čovjeka	Žensko	1,68	0,88	-3,324***
	Muško	2,11	0,99	
Smisao života moguće je ostvariti partnerskim vezama neovisno o sklapanju braka	Žensko	3,85	1,14	2,161*
	Muško	3,51	1,05	

Većina (50,7%) muškaraca ne slaže se s tvrdnjom da *samački život ima puno prednosti nad životom u braku*, dok je najveći dio žena (40,0%) neodlučan. Ovakve je rezultate moguće povezati s Parsonsovom teorijom o komplementarnoj podjeli uloga spolova u obitelji. Prema Parsonsovoj teoriji, tradicionalna podjela uloga u obitelji obuhvaća funkcionalnu diferencijaciju između muškaraca i žena. Muškarci se često percipiraju kao glavni izvor prihoda i nosioci autoriteta u obitelji, dok se ženama tradicionalno pripisuje uloga domaćice i majke. Ova podjela rada unutar obitelji postala je integralni dio društvenog sistema. S obzirom na ovu tradicionalnu podjelu uloga, neki muškarci

mogu se osjećati obavezanim i odgovornim da osiguraju ekonomsku stabilnost i podršku svojoj obitelji. Možemo pretpostaviti da muškarci samački život kao obrazac koji bi mogao dovesti do gubitka njihove tradicionalne uloge i osjećaja dužnosti prema obitelji. S druge strane, razlog ženske neodlučnosti možemo povezati s promjenama društvenih stavova i normi koje analiziraju Giddens i Beckovi. Suvremene obrazovane žene sve češće teže neovisnosti, karijeri i osobnom razvoju što može dovesti do konflikta između želje za individualnošću i očekivanja društva sukladno tradicionalnoj roditeljskoj ulozi. Iz tog razloga žene mogu biti neodlučne u izboru između života u braku, koji nosi određena ograničenja i samačkog života koji nudi veću slobodu i neovisnost. Važno je napomenuti da Parsonsova teorija predstavlja tradicionalan pogled na obitelj i podjele uloga, a suvremeno društvo je postalo mnogo kompleksnije i inkluzivnije prema različitim izborima i identitetima. Mnogi ljudi, bez obzira na spol, danas traže balans između profesionalnog i privatnog života, slobode i odgovornosti, te individualnosti i zajedništva u braku.

Najbrojnija kategorija i kod muškaraca i kod žena jesu neodlučni u tvrdnji *bolje je za par da budu u braku nego u izvanbračnoj zajednici*, što sugerira da paralelno postoje tradicionalni i liberalni stavova o braku i kohabitaciji u anketiranoj populaciji. Zanimljivo je da su i u ovom slučaju muškarci tradicionalniji, jer dvostruko više podržavaju (40,8%), nego odbacuju ovu tvrdnju (16,9%). Žene ju više odbacuju (35,5%) nego prihvaćaju (25,8%).

Ispitanice se u prosjeku ne slažu s tvrdnjom da *brak dobiva puni smisao rođenjem djece*, dok su ispitanici neodlučni. Vidljivo je to i iz hi kvadrat testa, jer se ispitanice većinski (50,2%) ne slažu s tvrdnjom, dok se ispitanici većinski (52,1%) s njom slažu. U mnogim se društvima tradicionalno viđenje braka kao sredstva za osnivanje obitelji promijenilo, pa tako suvremeni stavovi naglašavaju brak kao partnerstvo između dvoje ljudi, neovisno o tome planiraju li imati djecu ili ne. Feministički pokret i borba za ženska prava protivili su se stavu koji je žene svodio na majčinstvo. Mnoge žene danas cijene neovisnost, karijeru i druge aspekte života uz majčinstvo. U razvijenim društvima raste broj žena koje svjesno odlučuju da ne žele imati djecu iz različitih razloga, kao što su karijera, financijska stabilnost, zdravstveni faktori i sl. Mnogi parovi, sukladno tvrdnjama Giddensa, vrednuju brak zbog emocionalne povezanosti,

podrške, partnerstva i ljubavi koju dobivaju iz istoga, bez obzira na to uključuje li brak djecu.

Uz prethodnu, neočekivanu razliku nalazimo i u odnosu prema tvrdnji da *prvo treba raditi na samorazvoju, pa tek onda razmišljati o djeci*, koju puno više (87,7%) prihvaćaju ispitanice nego ispitanici (69,0%). Tokom proteklih desetljeća društvo se mijenjalo, a samim time došlo je i do promjena u vrijednostima i prioritetima mladih. Mnoge mlade osobe danas više cijene osobni rast, obrazovanje, karijeru i neovisnost. Visoko obrazovanje postalo je sve važnije u današnjem svijetu, a mnogi mladi ljudi žele ostvariti svoje profesionalne ciljeve prije nego što se okušaju u ulozi roditelja. Promatrajući ove rezultate iz perspektive teorije životnog tijeka, ispada da većina ispitanika ima predodžbu standardne vlastite životne putanje.

Liberalniji stavovi žena i oprezniji muškaraca vidljivi su i u odnosu na tvrdnju *izvanbračna zajednica potpuno je prihvatljiv oblik života s partnerom*. Žene se većinski s njom slažu (61,2%), dok je najveći dio muškaraca neodlučan (43,7%). Potencijalan razlog tomu može biti ženska borba za veću rodnu ravnopravnost. Naime, izvanbračna zajednica može predstavljati izbor za žene koje žele neovisnost, samostalnost i ravnopravno partnerstvo, umjesto tradicionalne patrijarhalne dinamike koja može biti prisutna u braku. Kao što je već rečeno, moderne žene mogu više cijiniti karijeru i osobne ciljeve, a izvanbračna zajednica može im pružiti veću fleksibilnost i slobodu da se posvete svojim ciljevima i ambicijama bez pritiska tradicionalnog braka. Niti muški niti ženski ispitanici ne smatraju kako je intimna veza samo s jednom osobom previše ograničavajuća za prosječnog mladog čovjeka. (Mladi) ljudi koji su zaljubljeni i emocionalno povezani s jednom osobom mogu doživljavati monogamiju kao prirodan izbor kako bi ostvarili intiman i ispunjen odnos s tom osobom. Stoga očito smatraju da je duboka veza s jednom osobom važnija i više ispunjavajuća od površinskih veza s više partnera. Samim time, monogamija im omogućuje da se fokusiraju na kvalitetu odnosa, a ne kvantitetu. Osobe u takvim odnosima često imaju osjećaj sigurnosti i stabilnosti, dok mladi ljudi mogu cijiniti osjećaj pouzdanosti i povjerenja koji dolazi s pouzdanim i dugotrajnim partnerstvom.

Većina (67,1%) ispitanica ne slaže se sa tvrdnjom da su *oženjeni ljudi su generalno sretniji od ljudi u drugim oblicima veza*, dok su ispitanici uglavnom neodlučni (43,7%). Većina žena, vjerojatno potaknuta feminističkim pokretom i promjenama u

društvenim normama, može biti kritična prema tvrdnji o sreći oženjenih ljudi, jer su postale svjesne da brak ne mora nužno osigurati sreću i ispunjenje. Osim toga, porast stope razvoda i sve više različitih oblika partnerskih odnosa u suvremenom društvu podriva tradicionalnu predodžbu o braku kao jedinom putu prema sreći.

Možemo generalno zaključiti da ispitanici i ispitanice zagovaraju liberalne stavove o braku i kohabitaciji. Očigledno je da žene konzistentnije zastupaju moderne stavove nego muškarci, koji na kompleksne suvremene društvene promjene nerijetko reagiraju zbunjenošću - neodlučnošću. Iako nalazimo i tradicionalne norme i vrijednosti, ipak među ispitanicima dominiraju moderni obrasci neovisnosti i ravnopravnosti partnerskih veza.

Pitanje tko u obitelji, majka ili otac, donosi ključne odluke, odražava promjene u tradicionalnim rodnim ulogama i ravnoteži moći unutar obitelji. Tablica 3. prikazuje razlike u stavovima o braku i kohabitaciji s obzirom na ispitanikovu percepciju raspodjelu moći u obitelji.

Tablica 3. Ključne odluke u obitelji i stavovi o braku i kohabitaciji

		M	SD	F
Živjeti sam ima puno prednosti nad životom u braku	Uglavnom i češće odlučuje otac	2,52	1,12	3,167*
	Odlučuju zajedno	2,59	1,08	
	Uglavnom i češće odlučuje majka	3,05	0,94	
Izvanbračna zajednica potpuno je prihvatljiv oblik života s partnerom	Uglavnom i češće odlučuje otac	3,52	1,44	5,011**
	Odlučuju zajedno	3,54	1,06	
	Uglavnom i češće odlučuje majka	4,16	0,90	
Smisao života moguće je ostvariti partnerskim vezama neovisno o sklapanju braka	Uglavnom i češće odlučuje otac	4,23	0,96	3,381*
	Odlučuju zajedno	3,66	1,12	
	Uglavnom i češće odlučuje majka	3,70	1,18	

Razlike ni u jednom slučaju nisu drastične, ali su indikativne. Ispitanici čije majke donose ključne odluke u obitelji, kao obrazac suprotan patrijarhalnoj raspodjeli moći, više se slažu s tvrdnjom da *samački život ima puno prednosti nad životom u braku*, od onih ispitanika u čijim obiteljima ključne odluke donosi otac. Ovakva perspektiva može proizaći iz iskustva gdje su primijetili da majka preuzima odgovornosti i autoritet u obitelji, što može potaknuti ideju o neovisnosti kao poželjnoj vrijednosti. Osim toga,

prisustvo majke kao glavne odlučujuće osobe može im pružiti model za postizanje uspjeha bez nužne potrebe za bračnim partnerom.

Ispitanici čije majke donose ključne odluke u obitelji također se više slažu i sa tvrdnjom da je *izvanbračna zajednica potpuno prihvatljiv oblik života s partnerom* (iako se i jedni i drugi slažu s navedenom tvrdnjom). Majke koje donose ključne odluke u obitelji mogu služiti kao modeli autonomije i osobnog razvoja, pa bi ispitanici mogli vjerovati kako izvanbračne zajednice nude veću fleksibilnost i slobodu za ostvarivanje vlastitih ciljeva i ambicija, bez potrebe da se pridržavaju tradicionalnih normi i očekivanja povezanih s brakom.

Ispitanici čiji očevi donose ključne odluke u obitelji više se slažu sa tvrdnjom da je *smisao života moguće ostvariti partnerskim vezama neovisno o sklapanju braka*, od ispitanika u čijim obiteljima ključne odluke donosi majka (iako se i jedni i drugi slažu s navedenom tvrdnjom). Prethodno smo vidjeli da su žene sklonije prihvatiti ovu tvrdnju od muškaraca. Možemo pretpostaviti da je ova distribucija odgovora negativna reakcija na patrijarhalnu strukturu obitelji, odnosno težnju da vlastiti partnerski odnosi budu egalitarniji od partnerskih odnosa roditelja.

4.2. Stavovi o tranziciji u brak

Poglavlje koje slijedi analizira stavove ispitanika o njihovoj tranziciji u brak.

Tablica 4. Namjeravam prije braka živjeti s partnerom/icom da vidimo jesmo li jedno za drugo (u %)

Uopće se ne slažem	3,1
Ne slažem se	2,6
Niti se slažem niti se ne slažem	14,0
Slažem se	29,4
U potpunosti se slažem	50,9
B.O.	0,0
Ukupno	100,0

Više od tri četvrtine ispitanika (80,3%) namjerava prije braka živjeti s partnerom/icom da vide jesu li jedno za drugo, a tek svaki dvadeseti ne namjerava. Ovakva distribucija rezultata nameće zaključak da ogromna većina ispitanika ima moderne stavove, odnosno da i hrvatsko društvo postaje otvorenije prema različitim oblicima veza i smanjenju stigme povezane s neformalnim partnerskim zajednicama. Studenti

podržavaju ideju da je testiranje kompatibilnosti kroz zajednički život prije braka ne samo prihvatljivo i razumljivo, već i nužno. Namjera provjere kompatibilnosti u suglasju je s Giddensovim konceptom "čiste veze", gdje partneri izlaze iz tradicionalnih društvenih okvira i sami oblikuju svoj odnos temeljen na emotivnoj povezanosti i međusobnom razumijevanju. Ideja tradicionalnog braka se mijenja u smjeru odnosa koji se temelje na ljubavi, međusobnom razumijevanju i osobnom zadovoljstvu oba partnera. Smanjenje stigme povezane s neformalnim partnerskim zajednicama također podržava Giddensovu ideju da moderno društvo postaje otvorenije prema različitim oblicima veza i braka, promičući autonomiju pojedinaca u izboru svojih odnosa.

Rezultati iz Tablice 4. ukazuju na modernizaciju stavova prema partnerskim vezama, ali ne sugeriraju odbacivanje braka kao poželjne životne etape. Prethodno smo vidjeli da većina ne smatra brak zastarjelom institucijom u modernom društvu. Sljedeća tablica otkriva da unatoč modernim stavovima, većina ispitanika (54,8%) i dalje vidi brak kao važan korak u osobnom razvoju, što odražava utjecaj društvenih normi na percepciju braka kao faze životnog tijeka.

Tablica 5. Jako mi je važno u budućnosti sklopiti brak (u %)

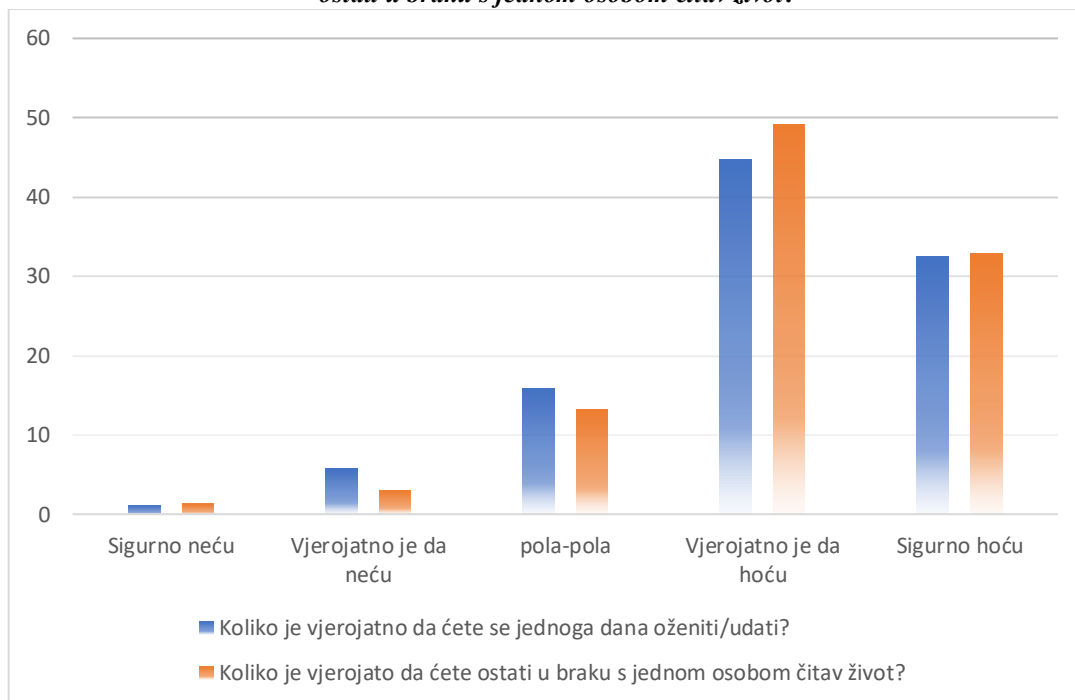
Uopće se ne slažem	14,5
Ne slažem se	7,9
Niti se slažem niti se ne slažem	22,8
Slažem se	28,5
U potpunosti se slažem	26,3
B.O.	0,0
Ukupno	100,0

Više od polovine uzorka navodi kako im je u budućnosti jako važno sklopiti brak, a svaki peti se sa time ne slaže ili je neodlučan. Kroz društvene norme, masovne medije i popularnu kulturu, mladi često osjećaju pritisak i očekivanja da je brak važna faza života. Ovi društveni utjecaji mogu učvrstiti uvjerenje da je sklapanje braka nužan dio ostvarivanja društvene normalnosti. Drugim riječima, tranzicija u odraslost koja uključuje i brak, može biti motivirana željom za postizanjem društvene normalnosti, što odražava utjecaj društvenih faktora na individualne odluke.

Iako gotovo polovina uzorka ne smatra jako važnim u budućnosti sklopiti brak, većina brak vidi kao etapu u svom životu.

Grafički prikaz podataka na Slici 4 ilustrira izrazitu sklonost ispitanika prema budućem sklapanju braka (77,2%), uz istodobnu tendenciju ostanka u braku s istim partnerom tijekom cijelog života (82,0%).

Slika 4. Koliko je vjerojatno da ćete se jednoga dana oženiti/udati? Koliko je vjerojatno da ćete ostati u braku s jednom osobom čitav život?

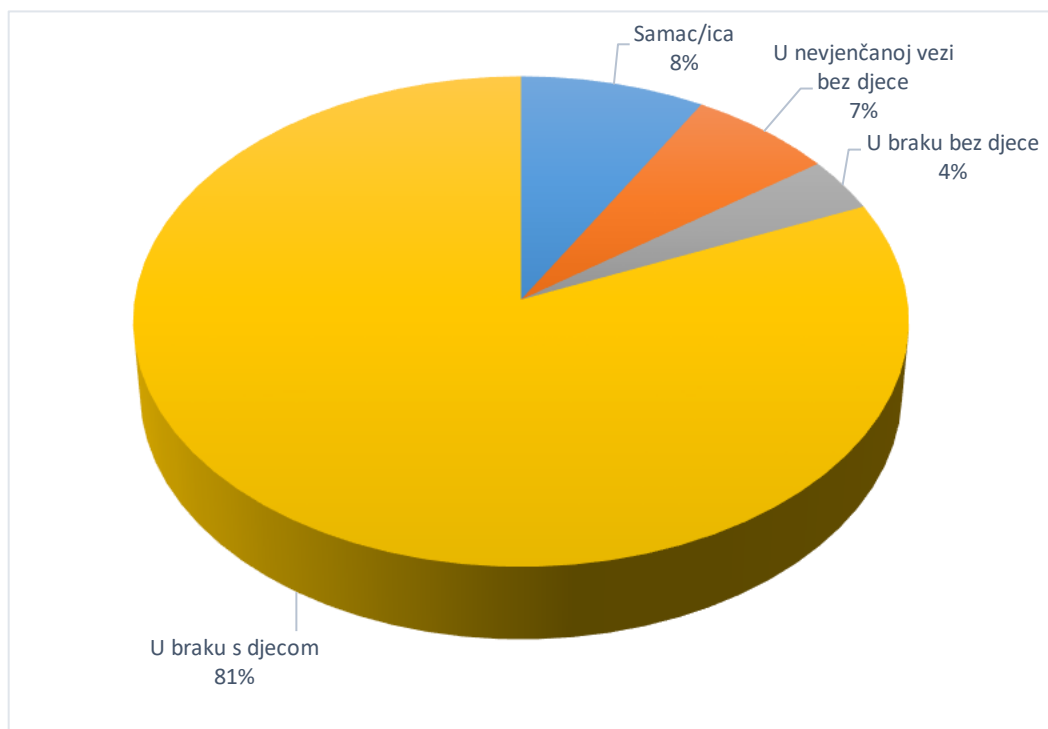

Više od tri četvrtine uzorka koji smatra da će se jednoga dana oženiti/udati (77,2%) ukazuje na činjenicu da većina namjerava ostvariti dominantna društvena očekivanja. Društveni utjecaji, kao što su dominantan obiteljski model, mediji, popularna kultura i religija, uspješni su u poticanju pojedinca na razmišljanje o braku kao prirodnom i očekivanom dijelu svoje budućnosti. Nadalje, četiri petine ispitanika koji vjeruju da će ostati u braku s jednom osobom čitav život (82,0%) također odražava društvene norme i vrijednosti koje podržavaju tradicionalni koncept braka. Usprkos kritičkom odnosu prema tradicionalnom braku i prihvaćanju kohabitacije, tradicionalni koncept braka još je uvijek dominantan obrazac partnerskih veza među ispitanicima. Čestice *Koliko je vjerojatno da ćete se jednog dana oženiti/udati?* i *Koliko je vjerojatno da ćete ostati u braku s jednom osobom čitav život?* nisu statistički značajno povezane niti sa jednom od socio-demografskih varijabli.

Većina anketiranih namjerava stupiti u brak, ali to im trenutno nije prioritet, što je, s obzirom na njihovu dob ($M=19,9$), očekivano. Prosječna dob ispitanika u kojoj namjeravaju imati prvo dijete je 28,52, dok je prosječan broj djece koju namjeravaju imati 2,24. Između godina kada ispitanik planira imati djecu i broja djece koji planira imati postoji negativna korelacija ($\rho = -0.225$), što znači da ispitanici koji žele imati više djece uglavnom smatraju da bi djecu trebalo imati u ranijoj dobi.

Prikaz rezultata na Slici 5 odražava interpretaciju odgovora na pitanje "Kako sebe vidite kada budete imali 35 godina?". Primjećuje se da minimalan broj ispitanika vizualizira sebe kao samca/icu, dok najveći udio ispitanika smatra kako će tada biti u braku s djecom.

Slika 5. Kako sebe vidite kada budete imali 35 godina?

Najviše ispitanika (81,0%) sebe u tridesetpetoj godini vidi u braku s djecom, a najmanje (4,0%) u braku bez djece. Podjednaki broj ispitanika vidi sebe kao samca ili u nevjenčanoj vezi bez djece. Zanimljivo je da ova varijabla nije statistički značajno povezana sa spolom. Dakle, brak koji uključuje djecu je poželjan obrazac partnerskih veza među ispitanicima. Iz prethodnih podataka vidimo: prvo, da su studenti su u

prosjeku neodlučni ali tendiraju prihvaćanju ($M=3,4$) kada je riječ o važnosti sklapanja braka u budućnosti; drugo, da većina smatra da će se prije 35 godine oženiti/udati; i treće, da će s jednom osobom živjeti čitav život. Da je obiteljski život još uvijek najprihvatljiviji obrazac partnerskih veza vidljivo je i iz srednje ocjene ($M=4,45$) i prvog mjesta *mirnog života u krugu obitelji* u rangiranju vrijednosti. ta je vrijednost za ispitanike poželjnija od modernih vrijednosti dobrog materijalnog položaja ($M=4,23$) i visokog društvenog statusa ($M=3,04$); hedonističke vrijednosti razonode i zabave ($M=3,25$); te posebice od tradicionalnih vrijednosti nacionalne tradicije ($M=2,65$) i života u skladu s učenjem vjere ($M=2,84$).

Iako modernost donosi promjene u društvu, tradicionalne vrijednosti i ciljevi još uvijek imaju značajan utjecaj na životne izbore pojedinaca. Jedina tradicionalna vrijednost koja ima utjecaj na izbor ispitanika je miran život u krugu obitelji, dok su nacionalne i vjerske vrijednosti na granici neodlučnosti i nepoželjnosti. Stoga primat obiteljskog života treba smjestiti u kontekst modernosti i povezati s Giddensovom idejom čiste veze. Obrazac realizacije individualizacije i autonomije povezan je s kompleksnim shvaćanjem brakom i tranzicije u brak. Brak koji uključuje djecu je poželjan oblik partnerske veze u budućnosti koju većina namjerava realizirati nakon hedonističke postfakultetske faze i prebračnog razdoblja testiranja partnerske komplementarnosti u kohabitaciji. Uspostavljeni brak ispitanici ne smatraju vrijednošću po sebi, jer ga ne treba održavati po svaku cijenu, odnosno biti u lošem braku ne smatraju boljom solucijom od ne-bračnog životnog obrasca. Uz ovaj dominantan diskurs postoje i manjinski zagovornici tradicionalnog koncepta braka. U nastavku su analizirani čimbenici koji utječu na stavove o tranziciji u brak.

4.2.1. Veze sociodemografskih varijabli i stavova o tranziciji u brak

Pretpostavka da su manje sredine tradicionalnije (pa tako i njihovi stavovi o tranziciji u brak) nije potvrđena, jer niti veličina naselja, niti razina obrazovanja roditelja ne utječe na stavove o tranziciji u brak.

Tablica 7. Spol i stavovi o tranziciji u brak

		M	SD	t
S koliko godina namjeravate imati prvo dijete?	Žensko	27,85	3,28	-2,765**
	Muško	29,19	3,01	
U kojoj mjeri živjeti mirno u krugu obitelji i prijatelja predstavlja Vaš životni cilj?	Žensko	4,56	0,72	2,922**
	Muško	4,23	0,91	

Razlike su povezane sa spolom ispitanika. Iz Tablice 7. vidljivo je kako žene prvo dijete namjeravaju imati sa prosječno 27,85 godina, a muškarci sa 29,19 godina. Jasno je, dakle, kako muškarci žele dijete imate nešto kasnije nego što to žele žene, a razlozi tome mogu biti razni. Uloge muškarca i žene u društvu se mijenjaju, pa suvremeno očinstvo uključuje aktivno sudjelovanje muškarca u brizi o djeci i u obavljanju kućanskih poslova. Istodobno postoji tradicionalni model u kojem su muškarci zaduženi osigurati stabilne uvjete za život obitelji. Muškarci se tu suočavaju s pritiskom da budu glavni financijski nositelji obitelji, pa ih ta odgovornost može nagnati da odgađaju roditeljstvo dok ne budu sigurni u svoju financijsku situaciju. Vjerojatno je pravo objašnjenje puno jednostavnije i povezano je s postojećim obrascima roditeljstva i rađanja. Statističke analiza Državnog zavoda za statistiku otkrivaju da su pri sklapanju braka muškarci (M=31,3) u prosjeku stariji od žena (M=28,7), a da se prvi porod događa pola godine nakon sklapanja braka. Ispitanici se svojim odgovorima uklapaju u postojeće obrasce.

Mala razlika vidljiva je i u stavovima žena i muškaraca o tvrdnji „U kojoj mjeri živjeti mirno u krugu obitelji i prijatelja predstavlja Vaš životni cilj?“. I muškarcima i ženama takav je život od velike važnosti, no kod žena je to nešto izražajnije. Prikazane nevelike razlike u stavovima između žena i muškaraca ukazuje da na značaj rodni uloga utječu društvena očekivanja. U tradicionalnom je društvu žena nositeljica obiteljskih i socijalnih veza, ili Parsonsovim terminom „obiteljsko ljepilo“. Stoga nije iznenađujuće što žene smatraju izuzetno poželjnim, a muškarci poželjnim život u krugu obitelji i prijatelja.

Tablica 8. Raspodjela moći u obitelji i stavovi o tranziciji u brak

		M	SD	F
Koje su najbolje godine da se postane roditelj za muškarca?	Uglavnom i češće odlučuje otac	29,10	3,23	4,838**
	Odlučuju zajedno	29,31	2,62	
	Uglavnom i češće odlučuje majka	31,05	4,17	

Ispitanici iz obitelji u kojima ključne odluke uglavnom donosi majka smatraju da su najbolje godine za muškarca da postane roditelj neznatno kasnije od ispitanika iz obitelji u kojima ključne odluke uglavnom donosi otac. Razlike u stavovima o optimalnim uvjetima za postajanje roditeljem kod ispitanika iz različitih vrsta obiteljskih dinamika mogu proizaći iz društvenih normi, očekivanja i rodnih uloga. Društvene promjene dovele su do veće osviještenosti o potrebi da se muškarci aktivnije uključe u roditeljstvo. U obiteljima gdje ključne odluke donosi majka može postojati veća svijest o važnosti ravnoteže između karijere i roditeljstva, što može rezultirati stavom da se roditeljstvo treba odgoditi dok se ne ostvari stabilnost na profesionalnom nivou.

4.3. Religioznost kao prediktor stavova

Religija je duboko ukorijenjena u kulturi i povijesti društva te često igra ulogu u postavljanju moralnih normi i vrijednosti. Stavovi prema braku, kao jednoj od najvažnijih institucija, često su prožeti religijskim uvjerenjima koja definiraju ulogu partnera, svrhu braka i njegove ciljeve. Religija može oblikovati perspektive prema kohabitaciji kao privremenom aranžmanu prije braka te tranziciji u brak i roditeljstvo. U suvremenom društvu, religijske vrednote i uvjerenja igraju važnu ulogu u oblikovanju stavova i percepcija o različitim aspektima života, uključujući i instituciju braka te oblike partnerskih veza. Ovo poglavlje temelji se na pretpostavci da je religijska samoidentifikacija varijabla koja snažnije utječe na stavove ispitanika o tradicionalnom braku i kohabitaciji od drugih sociodemografskih varijabli.

Prema istraživanju Bonete i Mrakovčića (2021), primijećene su značajne razlike u povezanosti stavova o braku i religioznosti, posebno između dvije suprotne kategorije - uvjerenih vjernika i uvjerenih ateista. Rezultati istraživanja sugeriraju da ispitanici koji se identificiraju kao uvjereni vjernici ne smatraju brak zastarjelom institucijom, ali i dalje većinom prihvaćaju koncept izvanbračne zajednice (kohabitacije). Zanimljivo je da odbacuju tvrdnju da je loš brak bolji od nikakvog braka, što ukazuje na to da se njihovi stavovi ne podudaraju sa stajalištima Crkve. Isti autori zaključuju i da su studenti kritični prema čvrsto tradicionalnom konceptu braka i uglavnom su

otvoreni prema kohabitaciji, ali unutar okvira faze koja prethodi formalnom sklapanju braka. Zanimljivo je primijetiti da, iako religioznost ima najveći utjecaj na stavove o tradicionalnom braku i prihvaćanju izvanbračne zajednice, većina ispitanika, bez obzira na religioznost, ne slijedi Crkvena učenja.

Bartolac (2013) nalazi kako se religioznost pokazala kao jedini značajan prediktor stavova o kohabitaciji, te navodi kako nereligiozni i formalno religiozni ispitanici imaju najpozitivnije stavove o kohabitaciji kao trajnom obliku partnerske veze.

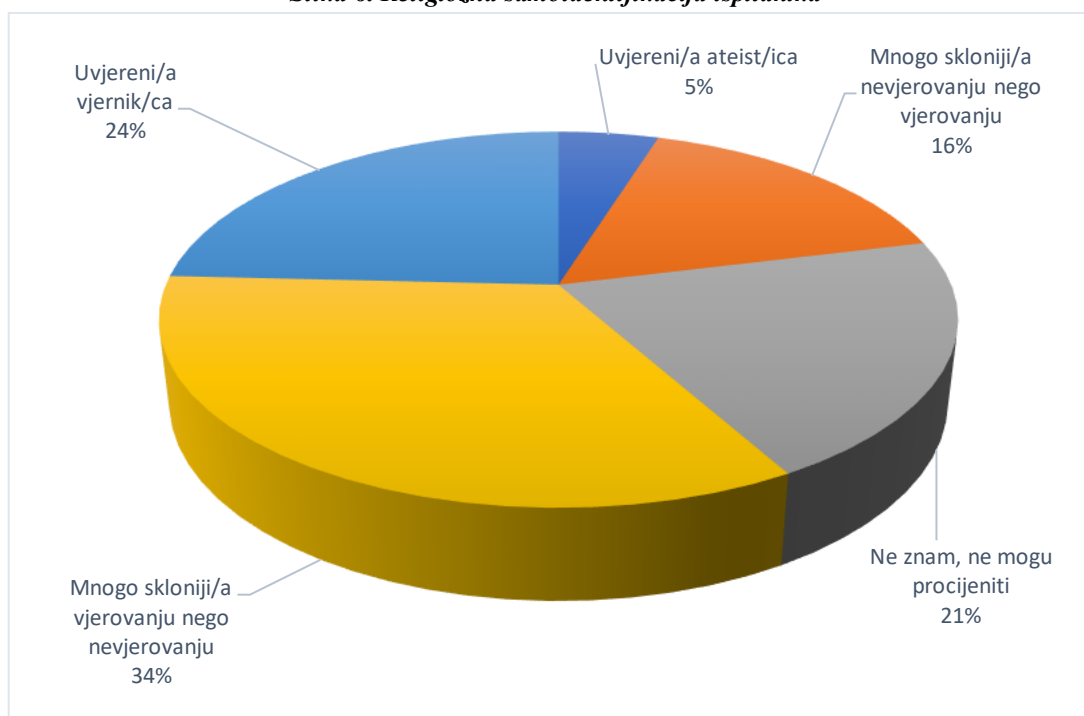
Istraživanje koje je provela Bandalović (2017) ukazuje na to da, što je veća važnost religije, to je negativniji stav o predbračnoj kohabitaciji u svrhu provjere kompatibilnosti partnera, kao i o tome da par može živjeti zajedno i ako se nemaju namjeru vjenčati. Drugim riječima, religiozniji ispitanici imaju kritičnije stavove prema kohabitaciji. Nadalje, na temelju nalaza zaključuje i kako su „religiozniji pojedinci skloniji čuvanju tradicionalnih obiteljskih vrednota“ (Bandalović, 2017:66), te da su manje religiozni ispitanici skloniji kohabitaciji.

Nakon promjene društvenoga sustava početkom 1990-ih, u Hrvatskoj su se promijenili uloga i položaj religije i Crkve u društvu te je poraslo njihovo društveno značenje. Na tom je tragu posebno jačala uloga Katoličke crkve kao većinske, odnosno dominantne religijske zajednice. Labus (2005, prema Marinović Jerolimov i Ančić, 2014) ističe da su u hrvatskom društvu prihvaćene kolektivne vrijednosti koje visoko vrednuju obitelj, državu, socijalnu pravdu i nacionalnu prošlost. Dugandžija (1986) provodi istraživanje o povezanosti društvenog položaja i nacionalne religioznosti u Hrvatskoj, iz kojega je vidljivo kako su pripadnici nižih društvenih slojeva više religiozni i više vezani uz crkvu, te ju češće posjećuju i prihvaćaju njen autoritet više nego pripadnici viših slojeva. Hrvatsko društvo postalo je dominirajuće monokonfesionalno (katoličko) te religija sve više obuhvaća javni prostor, uključujući sferu društvenih, političkih i obrazovnih pitanja (Vrcan, 2001, prema Boneta, 2016). Religioznost pokazuje tendenciju pada kako se naselja povećavaju, no razlike između najvećih gradova (s više od 100.000 stanovnika) i srednje velikih gradova (10.000 do 100.000 stanovnika) su sve manje izražene. U formalnu obrazovnu socijalizaciju također se uključuje religijska socijalizacija. Črpić i Zrinščak (prema Boneta, 2016) ističu kako je Hrvatska manje sekularizirana od europskog prosjeka, te da religioznost pokazuje nekonzistentnost. Primjetan je trend profiliranja vjernih i nevjernih skupina, a

Crkva i dalje zadržava status "najšireg simboličkog i identifikacijskog okvira" u hrvatskom društvu. Prema popisu stanovništva iz 2021. godine 78,97 % stanovnika su katolici, 3,32 % su pravoslavci, 1,32 % su muslimani, a 0,34 % su protestanti. Bez religije ili ateistima izjasnilo se 4,71 % stanovništva, 1,68 % su agnosticici i skeptici, a 1,72 % se nije izjasnilo.

U nastavku će biti prikazana religiozna samoidentifikacija ispitanika (Slika 6) te njezina povezanost s drugim važnim sociodemografskim varijablama poput spola, veličine naselja, stupnja obrazovanja roditelja i uloge u donošenju ključnih obiteljskih odluka.

Slika 6. Religiozna samoidentifikacija ispitanika

Najveći dio ispitanika (34,0%) mnogo je skloniji vjerovanju nego nevjerovanju. Zatim slijede uvjereni vjernici (24,0%) i oni koji ne mogu procijeniti (21,0%), dok je najmanje onih koji su skloniji nevjerovanju nego vjerovanju (16,0%) i uvjerenih ateista (5,0%).

Žene u prosjeku sklonije vjerovanju nego nevjerovanju, dok muškarci u prosjeku ne mogu procijeniti. Odnos ispitanika prema vjeri povezan je s veličinom naselja iz

kojega dolaze. Drugim riječima, ispitanici iz naselja sa 10.001 – 100.000 stanovnika u prosjeku su mnogo skloniji vjerovanju nego nevjerovanju ($M = 3,742$). Ispitanici koji su najmanje skloni vjerovanju dolaze iz naselja sa više od 100.000 stanovnika ($M = 2,833$). Nije uočena statistički značajna povezanost religijske samoidentifikacije ispitanika sa stupnjem obrazovanja roditelja i donošenjem odluka u obitelji.

4.3.1. Veze religioznosti sa stavovima o braku i kohabitaciji

Religioznost, kao značajan čimbenik u formiranju individualnih vrijednosti i moralnih uvjerenja, često ima dubok utjecaj na stavove o instituciji braka i oblicima partnerskih veza. Proučavanje ove veze omogućuje dublji uvid u način na koji religiozna uvjerenja korespondiraju s prihvaćanjem tradicionalnih i suvremenih oblika partnerskih odnosa, te kako se ti stavovi oblikuju unutar različitih vjerskih okvira.

Dosadašnja istraživanja ukazuju na značajnu povezanost između religije i stavova o braku i kohabitaciji (Bandalović, 2017; Bartolac, 2013; Boneta i Mrakovčić, 2021). Iz istraživanja koja su proveli Bandalović (2017) i Bartolac (2013) vidljivo je kako veća religioznost korelira s negativnijim stavovima o kohabitaciji. S druge strane, nešto novije istraživanje koje su proveli Boneta i Mrakovčić (2021) ukazuje na to da i oni ispitanici koje karakterizira veća religioznost podržavaju kohabitaciju (kao predbračnu fazu), gotovo jednako kao i brak.

U tablici 9. prikazane su statistički značajne razlike koje se odnose na stavove o braku i kohabitaciji s obzirom na religijsku samoidentifikaciju ispitanika. Ispitanici koji se identificiraju kao uvjereni vjernici gaje daleko tradicionalnije stavove o braku i kohabitaciji od ostalih skupina, dok posebice uvjereni ateisti, ali i nereligiozni, religijski neodlučni pa čak i nepotpuno religiozni imaju liberalnije stavove o istima.

Jednostavna analiza varijance je pokazala da generalno postoje razlike u stavovima o braku i kohabitaciji između onih ispitanika koji se identificiraju kao manje religiozni (nereligiozni), neodlučni ili više religiozni.

Uvjereni ateisti u prosjeku prihvaćaju tvrdnju da samački život ima puno prednosti nad životom u braku, dok ju uvjereni vjernici odbacuju, a preostale tri kategorije su u prosjeku neodlučne. Religijski neodlučni ispitanici podijeljeni su u tri podjednake grupe prihvaćanja, neodlučnosti i neprihvatanja. Ateisti se više fokusiraju na neovisnost, slobodu i autonomiju koju samački život pruža, dok uvjereni vjernici

uglavnom vjeruju kako je brak sveta institucija koja donosi blagoslov, podršku i ispunjenje u životu.

Tablica 9. Religijska samoidentifikacija i stavovi o braku i kohabitaciji

		M	SD	F
Živjeti sam ima puno prednosti nad životom u braku	Uvjereni ateist	3,64	1,21	4,975***
	Nereligiozan	2,87	0,89	
	Neodlučan	2,83	0,15	
	Religiozan	2,51	0,13	
	Uvjereni vjernik	2,33	0,98	
Brak dobiva puni smisao rođenjem djece	Uvjereni ateist	1,82	0,98	6,571***
	Nereligiozan	2,54	1,41	
	Neodlučan	2,26	1,26	
	Religiozan	2,78	1,15	
	Uvjereni vjernik	3,31	1,22	
Bolje je za par da budu u braku nego u izvanbračnoj zajednici	Uvjereni ateist	2,73	1,19	7,805***
	Nereligiozan	2,49	1,28	
	Neodlučan	2,60	1,06	
	Religiozan	3,00	1,01	
	Uvjereni vjernik	3,62	1,18	
Nakon završenog fakulteta najprije treba doživjeti nova iskustva (putovati, zabaviti se), pa tek onda razmišljati o braku i obitelji	Uvjereni ateist	3,73	0,79	4,578***
	Nereligiozan	3,87	0,95	
	Neodlučan	3,81	0,92	
	Religiozan	3,25	1,13	
	Uvjereni vjernik	3,26	1,93	
Izvanbračna zajednica potpuno je prihvatljiv oblik života s partnerom	Uvjereni ateist	4,46	0,82	10,160***
	Nereligiozan	4,11	0,86	
	Neodlučan	4,02	1,01	
	Religiozan	3,51	1,01	
	Uvjereni vjernik	3,04	1,02	
Namjeravam prije braka živjeti s partnerom/icom da vidimo jesmo li jedno za drugo	Uvjereni ateist	4,64	0,51	5,209***
	Nereligiozan	4,68	0,63	
	Neodlučan	4,32	0,73	
	Religiozan	4,17	1,03	
	Uvjereni vjernik	3,82	1,23	
Jako mi je važno u budućnosti sklopiti brak	Uvjereni ateist	2,82	1,08	8,299***
	Nereligiozan	2,70	1,39	
	Neodlučan	3,28	1,23	
	Religiozan	3,47	1,35	
	Uvjereni vjernik	4,15	1,10	

Uvjereni ateisti i religijski neodlučni u prosjeku odbacuju tvrdnju da brak dobiva smisao rođenjem djece, dok su ostale kategorije u prosjeku neodlučne. Hi kvadrat test otkriva da je u svim kategorijama, osim uvjerenih vjernika, više onih koji odbacuju nego prihvaćaju ovu tvrdnju. Treba naglasiti da manje od polovine uvjerenih vjernika svoje uvjerenje o smislu braka temelji na stavovima Crkve, a među religioznima je njih manje od trećine.

Očekivano, uvjereni vjernici u prosjeku se slažu s tvrdnjom da je bolje za par da budu u braku nego u izvanbračnoj zajednici, dok su ostale kategorije neodlučne. Crkveni stav koji brak smatra svetom institucijom, a seksualni odnosi i zajednički život prije braka grijehom većinski prihvaćaju samo uvjereni vjernici, dok je u svim ostalim kategorijama (pa i u kategoriji nepotpuno religioznih) najbrojnija kategorija neodlučnih.

Uvjereni ateisti, nereligiozni ispitanici, kao i oni religiozno neodlučni, natpolovično se slažu s tvrdnjom da nakon završenog fakulteta najprije treba doživjeti nova iskustva (putovati, zabaviti se), pa tek onda razmišljati o braku i obitelji. Religiozni ispitanici podijeljeni su u 2 dominantne skupine onih koji se slažu i onih koji su neodlučni, dok je većina (52,7%) uvjerenih vjernika neodlučan. Nereligiozne osobe i one religijski neodlučne mogu naglašavati važnost osobnog razvoja te uživanja u slobodi i neovisnosti nakon fakulteta. Smatraju da je važno iskusiti nova iskustva, putovati, raditi na karijeri ili ostvariti osobne ciljeve prije nego što se posvete braku i obitelji. Takav pristup može biti potaknut idejom da su osobna sreća i zadovoljstvo prioriteta u životu.

Kohabitaciju sve kategorije u prosjeku prihvaćaju, a jedino su uvjereni vjernici neodlučni. Hi kvadrat test otkriva da je u svim kategorijama, osim uvjerenih vjernika, ta tvrdnja natpolovično prihvaćena. Uvjereni vjernici su podijeljeni u tri grupe prihvaćanja, neodlučnosti i neprihvatanja, slične veličine. Slične rezultate dobili su i Boneta i Mrakovčić u svojem istraživanju provedenom 2021. godine, prema kojima je vidljivo kako uvjereni vjernici u prosjeku iskazuju nešto manju namjeru za život prije braka s partnerom/icom. Religija danas ne mora nužno biti centralni aspekt identiteta čak ni onima koji se deklariraju uvjerenim vjernicima. Mladi su sve autonomniji u definiranju vlastitih interesa i ciljeva, i sve se manje oslanjaju na vjerska uvjerenja, koja očitito smatraju zastarjelima ili neprikladnima za suvremeni način života.

Svi se ispitanici u prosjeku slažu s tvrdnjom da je smisao života moguće ostvariti partnerskim vezama neovisno o sklapanju braka. Ipak, hi kvadrat test pokazao je kako su uvjereni vjernici podijeljeni u 2 jednake grupe onih koji se slažu s ovom tvrdnjom i onih koji su neodlučni, a svaku grupu čini 41,8% ispitanika. Ostale kategorije natpolovično se slažu sa navedenom tvrdnjom.

Sve kategorije ispitanika iskazale su natpolovično (a neke čak i stopostotno) slaganje s tvrdnjom da prije braka namjeravaju živjeti s partnerom/icom da vide jesu li jedno za drugo. Odluka da se prije braka živi s partnerom posljedica je promjena u društvenim normama i vrijednostima. Moderno društvo sve više naglašava individualnu autonomiju, slobodu izbora i jednakost među partnerima. Živjeti zajedno prije braka omogućuje parovima da bolje upoznaju svoje navike, stilove života, vrijednosti i kompatibilnost prije donošenja dugoročne odluke. Također, utjecaj medija i popularne kulture izlaže ljude različitim životnim stilovima i stavovima. Očito je da i vjernici u uzorku privučeni tom idejom, usprkos tome što se ona kosi sa Crkvenim učenjem. U skladu je to s Beckovom tezom o jačanju individualizacije u društvu kasne modernosti. U njemu raste autonomija pojedinaca koji preuzimaju odgovornost za svoje životne izbore. Odluka da se živi s partnerom/icom prije braka omogućuje partnerima da donesu informiraniju i svjesniju odluku o svojoj dugoročnoj vezi, što se slaže s Beckovim naglaskom na osobnu odgovornost i kontrolu. Kako je već istaknuto, živjeti zajedno prije braka omogućuje bolje upoznavanje partnera, što se podudara s Giddensovim naglaskom na povezanost temeljenu na emocionalnoj povezanosti. Povezivanje s Giddensovim konceptom također podržava ideju da moderno društvo postaje otvorenije prema različitim oblicima veza i smanjenju stigme povezane s neformalnim zajednicama

Uvjereni vjernici i religiozni ispitanici u prosjeku se slažu s tvrdnjom da im je u budućnosti jako važno sklopiti brak, dok su ostale kategorije neodlučne. Slične su rezultate dobili i Boneta i Mrakovčić (2021). Hi kvadrat test pokazao je kako se trećina uvjerenih ateista ne slaže s ovom tvrdnjom, a podjednaki je udio neodlučnih. Nereligiozni ispitanici podijeljeni su u tri gotovo podjednake kategorije slaganje, neodlučnosti i neslaganja. Najveći dio (34,0%) religijski neodlučnih ispitanika neodlučno je i po pitanju ove tvrdnje, dok se religiozni ispitanici natpolovično s njom

slažu. Gotovo četiri petine uvjerenih vjernika prihvaća ovaj stav, što znači da je u suglasju s Crkvenim stavom.

Zaključno, analiza ovih razlika u stavovima ukazuje na kompleksnu dinamiku između vjerskih uvjerenja, svjetonazora i individualnih prioriteta. Stavovi o braku i partnerskim vezama povezani su s vrijednostima i uvjerenjima pojedinaca (religioznošću), ali i s društvenim i kulturološkim okvirom u kojem se nalaze. Iz dobivenih rezultata vidljivo je kako odgovori uvjerenih vjernika pomalo odskaču, pa tako isti gaje daleko tradicionalnije stavove o braku i kohabitaciji, dok posebice uvjereni ateisti, ali i nereligiozni, religijski neodlučni pa čak i nepotpuno religiozni imaju liberalnije stavove o istima.

4.3.2. Veze religioznosti sa stavovima o tranziciji u brak

Veza religioznosti sa stavovima o tranziciji u brak ima duboke sociološke implikacije, jer religijska uvjerenja često oblikuju stavove pojedinaca prema braku kao i drugim aspektima života. Religija može imati značajan utjecaj na percepciju, vrijednosti i norme, pa tako i na način na koji ljudi razmišljaju o braku i tranziciji u brak (Bandalović, 2017; Bartolac, 2013; Boneta i Mrakovčić, 2021).

U prethodnim istraživanjima su uvjereni vjernici u većoj mjeri uvjereni da će u budućnosti stupiti u brak i da će u braku ostati s jednom osobom cijeli život od ispitanika iz ostalih kategorija. Uvjereni vjernici u prosjeku iskazuju nešto manju namjeru da žive s partnerom/icom prije braka od ostalih ispitanika. Ipak, njihovim je uvjerenim ateistima značajno manje važno sklopiti brak u budućnosti od ostalih kategorija, dok u ovom istraživanju nereligiozni ispitanici zauzimaju takav stav (Boneta i Mrakovčić, 2021).

Tablica 10. Veze religioznosti sa stavovima o tranziciji u brak

		M	SD	F
Namjeravam prije braka živjeti s partnerom/icom da vidimo jesmo li jedno za drugo	Uvjereni ateist	4,64	0,51	5,209***
	Nereligiozan	4,68	0,63	
	Neodlučan	4,32	0,73	
	Religiozan	4,17	1,03	
	Uvjereni vjernik	3,82	1,23	
Jako mi je važno u budućnosti sklopiti brak	Uvjereni ateist	2,82	1,08	8,299***
	Nereligiozan	2,70	1,39	
	Neodlučan	3,28	1,23	
	Religiozan	3,47	1,35	
	Uvjereni vjernik	4,15	1,10	
Kako sebe vidite kada budete imali 35 godina?	Uvjereni ateist	4,36	1,21	5,289***
	Nereligiozan	4,00	1,20	
	Neodlučan	4,57	0,99	
	Religiozan	4,68	0,85	
	Uvjereni vjernik	4,86	0,62	
Koliko je vjerojatno da ćete se jednoga dana oženiti/udati?	Uvjereni ateist	3,82	0,98	3,907**
	Nereligiozan	3,60	0,93	
	Neodlučan	4,19	0,88	
	Religiozan	3,95	0,92	
	Uvjereni vjernik	4,27	0,11	
Koliko je vjerojatno da ćete ostati u braku s jednom osobom čitav život?	Uvjereni ateist	3,73	1,27	4,631***
	Nereligiozan	3,75	0,94	
	Neodlučan	4,09	0,75	
	Religiozan	4,08	0,74	
	Uvjereni vjernik	4,44	0,76	

ANOVA je pokazala kako sve kategorije ispitanika u prosjeku namjeravaju živjeti s partnerom/icom prije braka. Apsolutno to podržavaju uvjereni ateisti (M=4,64), a manje uvjereni vjernici (M=3,82). Uvjereni ateisti su skloniji kohabitaciji prije braka jer na njihove odluke uopće ne utječu religijske norme. S druge strane, uvjereni vjernici u procesu socijalizacije uče cijeniti formalni brak kao dio religijskih vjerovanja i normi. U tom kontekstu, življenje s partnerom/icom prije braka je odstupanje od religijskih normi, odnosno neprihvatljivo ponašanje. Činjenica da se

jedva nešto više od desetine (12,6%) uvjerenih vjernika i dvadesetine (6,3%) religioznih namjerava ponašati u skladu s Crkvenim normama upućuje na zaključak da religiozni studenti većinski ne prihvaćaju Crkvene stavove o tradicionalnom braku, odnosno da prihvaćaju samo one koje mogu uklopiti u svjetonazora koji je očito znatnije oblikovan pod utjecajem popularne kulture nego religijske socijalizacije.

I rezultati koji slijede otkrivaju isti obrazac razlika između uvjerenih vjernika i ateista u odgovorima. Sve kategorije su u prosjeku neodlučne u odnosu na važnost sklapanja braka u budućnosti, a jedino je uvjerenim vjernicima to iznimno važno. Religiozna uvjerenja značaju i svetosti braka imaju značajniji utjecaj samo na uvjerenе vjernike. Većina anketiranih sebe sa 35 godina vide u braku s djecom. Razlog tomu može biti utjecaj društvenih normi, očekivanja i obrazaca koji su ukorijenjeni u kulturi i društvenom okruženju. Ova percepcija može odražavati tradicionalne vrijednosti i norme povezane s obitelji kao osnovnom društvenom institucijom. Također, društveni trendovi i prethodna iskustva s obitelji mogu utjecati na to kako pojedinci percipiraju svoju budućnost u kontekstu braka i roditeljstva.

Nereligiozni ispitanici pokazuju manji afiniteta za ženidbom/udajom u budućnosti ($M=3,60$), od uvjerenih vjernika ($M=4,27$). Religija promovira brak kao važan institut i nužan dio životnog puta. Uvjereni vjernici mogu osjećati snažan pritisak i podršku unutar svojih religijskih zajednica da se odluče za brak kao važan korak u svom duhovnom i društvenom životu. S druge strane, nereligiozni pojedinci mogu biti manje usmjereni prema braku kao posljedici manjeg utjecaja religijskih normi na njihove odluke.

Svi ispitanici smatraju kako je vjerojatnije da će ostati u braku s jednom osobom čitav život, nego da neće. Uvjereni ateisti najmanje stoje iza te tvrdnje ($M=3,73$), a uvjereni vjernici najviše ($M=4,44$). Budući da su uvjereni vjernici najodaniji Crkvenom učenju, a ono brak definira kao svetu instituciju, koju nije moguće raskinuti (nerazrješivost braka), onda oni brak ponajprije procjenjuju kroz kao doživotnu zajednicu. Ostale kategorije su sklonije brak procjenjivati kroz zadovoljstvo partnera, a ako ono ne postoji brak je loš i treba ga okončati.

Možemo zaključiti kako religiozniji ispitanici, posebice uvjereni vjernici, u prosjeku imaju tradicionalnije stavove o braku, dok oni nereligiozni imaju liberalnije stavove. Ipak, razlike u stavovima nisu iznimno velike. S jedne strane većina zagovara liberalne

stavove, jer svi (osim uvjerenih vjernika) namjeravaju najprije hedonistički uživati nakon fakulteta, a prije braka živjeti s partnerom zbog provjere kompatibilnosti. S druge strane svi zagovaraju stavove koje nije moguće bez ograde nazvati tradicionalnim, ali svakako nisu postmoderni. Naime, sve kategorije vjeruju da će se oženiti i da će ostati u braku s jednom osobom. Dinamika tranzicije dominantno je sukcesivna, što također odudara od Giddensove i Beckove ideje pluralizacije životnih obrazaca. Najznačajnija je razlika uočena u rezultatima za stav *jako mi je važno u budućnosti sklopiti brak*, gdje su sve kategorije neodlučne, a uvjerenim je vjericima to od iznimmog značaja.

5. ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja pružili su uvid u kompleksnost i raznolikost stavova studenata o partnerskim vezama, te su istovremeno istaknuli utjecaj religioznosti i rodnih uloga na te stavove.

Prva postavljena hipoteza, koja sugerira da ispitanici daju prednost braku kao najpoželjnijem modelu partnerskih veza, dobila je potvrdu u analizi rezultata. Ispitanici su iskazali visok stupanj važnosti mirnog obiteljskog života, što se pokazalo kao najvažniji životni cilj, važnije i od faktora kao što su materijalno bogatstvo, društveni status, razonoda i zabava, te puno važniji od tradicionalnih vrijednosti života u skladu s vjerskim načelima. Većina (77,2%) ispitanika su također iskazali namjeru da u budućnosti sklope brak. Uz to, zapažena je snažna naglašena tendencija prema očuvanju trajnosti braka s istim partnerom tijekom cijelog života (82,0%). Iako postoji kritički odnos prema tradicionalnom braku i istovremeno prihvaćanje kohabitacije kao oblika partnerske veze, tradicionalni koncept braka i dalje prevladava kao dominantni obrazac među ispitanicima. Ovaj fenomen ukazuje na suptilno ukorijenjeni utjecaj tradicionalnih vrijednosti i normi, čak i među mladim generacijama koje prihvaćaju suvremene promjene u partnerskim odnosima.

Druga postavljena hipoteza, koja predviđa da većina studenata smisao braka procjenjuje kroz kvalitetu partnerskih odnosa i sreću koju pruža, potvrđena je. Ispitanici su jasno izrazili neslaganje s tvrdnjom da je bolje biti u lošem braku nego uopće ne biti u braku. Ovaj odgovor dodatno potvrđuje da ispitanici ne percipiraju brak kao svetu instituciju, već su spremni kritički razmišljati o kvaliteti tog partnerskog odnosa. U skladu s hipotezom, ovi rezultati ukazuju na to da većina studenata ne procjenjuje smisao braka isključivo kroz konvencionalne aspekte, kao što su formalni status i tradicionalna očekivanja. Umjesto toga, naglašavaju važnost kvalitete odnosa kao temeljne komponente u razumijevanju smisla braka.

Potvrđena je i treća hipoteza, koja sugerira da je većina studenata sklona prihvaćanju kohabitacije i namjerava je prakticirati. Ispitanici imaju pozitivnu percepciju kohabitacije kao oblika partnerskog života. Naime, ispitanici se slažu s tvrdnjom da je smisao života moguće ostvariti kroz partnerske veze neovisno o sklapanju braka. Ovakav stav sugerira da studenti percipiraju partnerske veze kao ključan aspekt

ispunjenog života, bez obzira na formalno stupanje u brak. Dodatno, iskazano je i visoko slaganje s tvrdnjom da je izvanbračna zajednica potpuno prihvatljiv oblik života s partnerom. Ovaj odgovor ukazuje na sklonost mladih ljudi prihvaćanju različitih oblika partnerskih veza, uključujući i one koji se ne temelje na formalnom braku. S obzirom na navedeno, očekivano je da ogromna većina ispitanika namjerava živjeti s partnerom prije braka kako bi procijenili kompatibilnost. Ovaj stav dodatno potvrđuje prihvaćanje kohabitacije kao legitimnog i korisnog koraka u procesu uspostavljanja stabilne i zadovoljavajuće partnerske veze.

Četvrta postavljena hipoteza - *U uzorku dominira tradicionalan normativni okvir tranzicije u brak*, može se smatrati djelomično potvrđenom. Naime, neodlučni stavovi vezani uz čestice *Brak dobiva puni smisao rođenjem djece; Nakon završenog fakulteta najprije treba doživjeti nova iskustva (putovati, zabaviti se), pa tek onda razmišljati o braku i obitelji* te *Ukoliko nađemo srodnu dušu treba sklopiti brak neovisno o ekonomskim okolnostima*, upućuju na prisutnost određene doze tradicionalnosti u razmišljanjima mladih ljudi. Ovakvi stavovi također odražavaju osjetljivost na ekonomske i osobne okolnosti pri donošenju odluka o braku. S druge strane, iskazivanje potpore tvrdnjama koje promoviraju samorazvoj prije roditeljstva i oprezno planiranje djece uz stabilan posao, ukazuje na usvajanje suvremenijih stavova koji naglašavaju osobni i profesionalni razvoj prije ulaska u obaveze braka i roditeljstva. Dob koju ispitanici smatraju optimalnom za stupanje u brak i postizanje roditeljstva za oba spola (žena 27,21, muškarac 28,67; žena 27,96, muškarac 29,54) ukazuje na sklonost usklađivanju s relativno kasnijim dobima za ove životne prijelaze, što odražava promjene u društvenim i ekonomskim uvjetima te pomak prema osobnom razvoju kao prioritetu. S obzirom na navedeno, hipoteza se može djelomično potvrditi, budući da su stavovi ispitanika heterogeni, kombinirajući elemente tradicionalnih i suvremenih vrijednosti o braku, roditeljstvu i njihovom vremenskom okviru.

Peta po redu hipoteza, koja predviđa postojanje razlika u stavovima o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak s obzirom na sociodemografske značajke, može se smatrati samo djelomično potvrđenom. Utvrđeno je da ne postoji značajna povezanost stavova o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak s veličinom naselja i stupnjem obrazovanja roditelja. Međutim, uočena je povezanost sa spolom ispitanika te percepcijom raspodjele moći u obitelji. Rezultati sugeriraju da ispitanici i ispitanice

zagovaraju liberalne stavove o braku i kohabitaciji, no evidentna je razlika u dosljednosti tih stavova. Naime, žene konzistentnije podržavaju moderne stavove u usporedbi s muškarcima, koji pokazuju veću neodlučnost u suočavanju s kompleksnim suvremenim društvenim promjenama. Uočena je i povezanost stavova s raspodjelom moći u obitelji. Naime, ispitanici čije majke donose ključne odluke u obitelji više se slažu s tvrdnjom da samački život ima puno prednosti nad životom u braku u usporedbi s ispitanicima iz obitelji gdje ključne odluke donosi otac. Također, ispitanici čije majke donose ključne odluke u obitelji više podržavaju tvrdnju da je izvanbračna zajednica potpuno prihvatljiv oblik života s partnerom, dok ispitanici čiji očevi donose ključne odluke u obitelji više podržavaju tvrdnju da je smisao života moguće ostvariti partnerskim vezama neovisno o sklapanju braka. Razlike u stavovima o tranziciji u brak primjećuju se i između spolova, gdje žene izražavaju sklonost ranijem roditeljstvu u usporedbi s muškarcima. Primijećena je i povezanost između raspodjele moći u obitelji i stavova vezanih za tranziciju u brak. Konkretno, ispitanici iz obitelji u kojima ključne odluke donosi majka skloniji su mišljenju da su optimalne godine za muškarca da postane roditelj nešto kasnije u usporedbi s ispitanicima iz obitelji gdje ključne odluke donosi otac. Ove razlike u stavovima o primjerenom vremenu za roditeljstvo među ispitanicima različitih obiteljskih dinamika mogu se objasniti društvenim normama, očekivanjima i rodnim ulogama koje su prisutne u njihovim obiteljima i društvu.

Potvrđena je posljednja hipoteza koja sugerira da je religioznost najvažnija determinanta stavova o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak. Analizom dobivenih rezultata vidljivo je da postoji jasna povezanost između religioznosti i stavova ispitanika prema partnerskim vezama. Naime, rezultati pokazuju da uvjereni vjernici izražavaju tradicionalnije stavove o braku i kohabitaciji u usporedbi s ostalim kategorijama ispitanika. Uvjereni ateisti, nereligiozni ispitanici, religijski neodlučni i nepotpuno religiozni imaju sklonost prema liberalnijim stavovima o partnerskim vezama. Prethodna istraživanja već su ukazala na to da uvjereni vjernici vjeruju u budućnost u kojoj će stupiti u brak i ostati s jednom osobom tijekom cijelog života više nego ispitanici iz ostalih kategorija. Iako su razlike u stavovima prisutne, nije moguće reći da su one uvijek iznimno izražene. Analiza rezultata sugerira da većina ispitanika, bez obzira na religioznost, zagovara liberalne stavove prema partnerskim

vezama. Na primjer, svi sudionici izražavaju namjeru da prije braka žive s partnerom radi provjere kompatibilnosti. Unatoč tome, postoji naglašena razlika u stavovima kada je riječ o važnosti sklapanja braka u budućnosti. Ispitanici iz svih kategorija iskazuju nesigurnost u vezi tog pitanja, osim uvjerenih vjernika kojima je to iznimno važno. U cjelini, analiza rezultata potvrđuje postavljenu hipotezu da religioznost ima značajan utjecaj na stavove o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak. Iako se uočavaju razlike među različitim kategorijama ispitanika, valja napomenuti da većina ispitanika zagovara liberalne stavove prema partnerskim vezama, dok uvjereni vjernici pokazuju tendenciju prema tradicionalnijim stavovima.

Zaključno, u analizi stavova studenata o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak, uočava se kompleksan i dinamičan spektar stavova koji se kreću između tradicionalnih i liberalnih vrijednosti. Jasna je i tendencija prema prihvaćanju kohabitacije kao prihvatljivog oblika veze te prema stvaranju partnerskih odnosa temeljenih na osobnoj sreći i razvoju. Ipak, brak i dalje ostaje najpoželjniji oblik partnerskih veza. Religioznost ima značajan utjecaj na stavove, s uvjerenim vjericima koji zauzimaju tradicionalnije stavove, dok su ostale kategorije ispitanika sklonije liberalnijim stavovima. Ovi nalazi ukazuju na suvremeni trend prema individualizmu i snažnijem naglasku na osobnoj sreći i kompatibilnosti prije formalnog sklapanja braka, dok religiozna uvjerenja i tradicionalne norme i dalje igraju, ali očito sve manju ulogu u oblikovanju stavova.

6. LITERATURA

1. Bandalović, G. (2017). *Stavovi mladih o kohabitaciji*. Revija za socijalnu politiku, 24(1), str. 45-71.
2. Bartolac, A. (2013). *Stavovi studenata o kohabitaciji i braku*. Socijalna ekologija, 22(2), str. 107-131.
3. Bedeković, V. (2011) *Kultura društva kao osnova oblikovanja organizacijske kulture u kontekstu suvremenih menadžerskih procesa*. Virovitica, Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici
4. Boneta, Ž. (2016). *Klatno se i dalje njiše*. Institucionalna religioznost riječkih studenata u Sociologija i prostor
5. Boneta, Ž., Mrakovčić, M. (2021). *Studentski stavovi o braku, kohabitaciji i tranziciji u brak*. Revija za socijalnu politiku, 28(2), str. 205-225.
6. Cheal, D. (2008). *Families in today's world. A comparative approach*. Oxon: Routledge
7. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing.
8. *Danska dozvolila gay parovima vjenčanje u crkvi*. Pribavljeno 10.6.2023., sa <https://www.poslovni-savjetnik.com/aktualno/danska-dozvolila-gay-parovima-vjencanje-i-u-crkvi>
9. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2020). *Ljubav kroz statistiku*.
10. Dugandžija, N. (1986). *Društveni položaj i nacionalna religioznost u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja. Pribavljeno 26.4.2023., sa <https://hrcak.srce.hr/155756>
11. Grgec-Petroci, V., Lacković, Lj., Maleš, D. (2011). *Obitelji se razlikuju*. Zagreb: Obiteljski centar Grada Zagreba.
12. Giddens, A. (2007). *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
13. Grozdanić, S. (2000). *Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka*. Ljetopis socijalnog rada, 7 (2). 169 - 182.
14. Haralambos, M., Holborn, M. (2002). *Sociologija: Teme i perspektive*. Zagreb: Golden Marketing.

15. *How many single-parent households are there in the EU?* Pribavljeno 3.6.2023., sa <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210601-2>
16. Ignjatović, S. (2009). *Aktuelni problemi u istraživanju tranzicije u odraslost sa osvrtom na Srbiju*. Stanovništvo. 7-22.
17. Institute for American Values (2009). *State of Our Unions 2009: Social Health of Marriage in America*. New York: The National Marriage Project.
18. Jamieson, L., Anderson, M., McCrone, D., Bechhofer, F., Stewart, R. i Li, Y. (2002). *Cohabitation and commitment: partnership plans of young men and women*. Sociological Review, 50(3):356-377.
19. Klasnić, K. (2017). *Utjecaj rodne podjele obiteljskih obveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena*. Pribavljeno 10.5.2023., sa <https://repositorij.unizg.hr/islandora/object/ffzg%3A5479/datastream/FILE0/view>
20. Manning et al (2007). *Expectations to Cohabit and to Marry*. Journal of marriage and family, Volume 69, issue 3. Pribavljeno 11.5.2023., sa <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-3737.2007.00392.x>
21. Marinović Jerolimov, D., Ančić, B. (2014). *Religioznost i stavovi prema seksualnosti i braku odrasle populacije u Hrvatskoj*. Društvena istraživanja
22. Milić, A. (2007). *Sociologija porodice: kritika i izazovi*. Beograd: Čigoja štampa.
23. *Prava LGBT osoba u Europi*. Pribavljeno 10.6.2023., sa https://hr.m.wikipedia.org/wiki/Prava_LGBT_osoba_u_Europi
24. Puljiz, V. (2005). *Demografski trendovi u Europi*. Revija za socijalnu politiku, 12(2):263- 271.
25. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003). *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
26. *U Hrvatskoj sve manje brakova, posebno crkvenih*. Pribavljeno 4.6.2023., sa <https://www.index.hr/vijesti/clanak/u-hrvatskoj-sve-manje-brakova-posebno-crkvenih/2436638.aspx>

27. *Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola*. Pribavljeno 4.6.2023., sa <https://zakon.hr/z/732/Zakon-o-%C5%BEivotnom-partnerstvu-osoba-istog-spola>
28. Zlatar, J. (2007). Anthony Giddens: *Značenje i transformacija intimnosti*. *Filozofska istraživanja*, 27(2), str. 441-451.
29. Živić, D. (2003). *Demografski okvir i razvoj obiteljske strukture stanovništva Hrvatske 1971. – 2001*. *Revija za sociologiju*, 34(1-2):57-73.

7. PRILOZI

Prilog 1. Upitnik

Anketni upitnik

Poštovani, pred Vama je anketni upitnik kojim se istražuju studentski stavovi o rodnim odnosima, braku, kohabitaciji i tranziciji u brak. Anketa je anonimna i dobrovoljna, a provodi se u svrhu izrade diplomskog rada odgajateljice na Učiteljskom fakultetu u Rijeci. Molim Vas da odvojite malo vremena te iskreno odgovarate na pitanja tako da zaokružite jedan broj u redu ispod procijenjenog odgovora. Ispunjavanje upitnika traje petnaestak minuta.

Molimo vas da zaokruživanjem jedne brojke uz svaku tvrdnju iskažete svoj stav o rodnim odnosima i braku.

(1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = niti se slažem niti se ne slažem; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem)

1. Ako je u braku zaposlen samo jedan supružnik, prirodnije je da je to muškarac.	1	2	3	4	5
2. Dobro je da u braku postoji jednakost između muža i žene, ali je bolje da muž ima zadnju riječ.	1	2	3	4	5
3. Muškarac ne može brinuti o djeci jednako dobro i pažljivo kao žena.	1	2	3	4	5
4. Žena ispuni pravi smisao svoga postojanja tek kad postane majka.	1	2	3	4	5
5. Za ženu je najprirodnije da brine o djeci, mužu i kući.	1	2	3	4	5
6. Žena treba podupirati karijeru muža, čak i po cijenu zapostavljanja vlastite karijere.	1	2	3	4	5
7. Dječake treba odgajati tako da budu odlučni i hrabri, a djevojčice tako da budu poslušne i pomirljive.	1	2	3	4	5
8. Podjela na muška i ženska zanimanja izraz je vjekovnog iskustva i ne treba ju dovoditi u pitanje.	1	2	3	4	5
9. U Hrvatskoj ima premalo žena u politici i javnom životu.	1	2	3	4	5
10. Muž i žena trebaju potpuno ravnopravno dijeliti kućanske poslove.	1	2	3	4	5
11. Brak u kojem žena zarađuje više od muškarca ne može biti uspješan.	1	2	3	4	5
12. U suvremenom društvu žene su već postigle ravnopravnost, pa je rasprava o pravima žena postala nepotrebna.	1	2	3	4	5
13. Žene su najčešće same krive kada dobiju batine od partnera.	1	2	3	4	5
14. Za većinu silovanja krivo je preslobodno ponašanje i odijevanje žena	1	2	3	4	5
1. Živjeti sam ima puno prednosti nad životom u braku	1	2	3	4	5
2. Brak dobiva puni smisao rođenjem djece	1	2	3	4	5
3. Najprije treba raditi na samorazvoju, a tek onda razmišljati o djeci	1	2	3	4	5
4. Bolje je za par da budu u braku nego u izvanbračnoj zajednici	1	2	3	4	5
5. Nakon završenog fakulteta najprije treba doživjeti nova iskustva (putovati, zabaviti se), pa tek onda razmišljati o braku i obitelji	1	2	3	4	5
6. Izvanbračna zajednica potpuno je prihvatljiv oblik života s partnerom	1	2	3	4	5
7. Oženjeni ljudi su generalno sretniji od ljudi koji su u drugim oblicima veza	1	2	3	4	5
8. Ukoliko nađemo srodnu dušu treba sklopiti brak neovisno o ekonomskim okolnostima	1	2	3	4	5
9. Uz tako malo dobrih i sretnih brakova postavlja se pitanje je li brak najbolji način života	1	2	3	4	5
10. Intimna veza samo s jednom osobom je previše ograničavajuća za prosječnog mladog čovjeka	1	2	3	4	5
11. Bolje je biti u lošem braku nego uopće ne biti u braku	1	2	3	4	5
12. Smisao života moguće je ostvariti partnerskim vezama neovisno o sklapanju braka	1	2	3	4	5
13. Djecu ne treba planirati prije nalaženja stalnog posla	1	2	3	4	5
14. U suvremenom društvu brak je zastarjela institucija	1	2	3	4	5

15. Namjeravam prije braka živjeti s partnerom/icom da vidimo jesmo li jedno za drugo	1	2	3	4	5
16. Jako mi je važno u budućnosti sklopiti brak	1	2	3	4	5

17. Kako sebe vidite kada budete imali 35 godina?
1. Samca/icu bez djece
2. U nevjenčanoj vezi bez djece
3. U nevjenčanoj vezi s djecom
4. U braku bez djece
5. U braku s djecom

18. S koliko godina namjeravate imati prvo dijete?	1. _____ (upišite dob)
	2. Ne namjeravam imati djecu

19. Koliko djece namjeravate imati?	1. _____ (upišite broj)
	2. Ne namjeravam imati djecu

Koliko je vjerojatno:	Sigurno neću	Vjerojatnije je da neću	50% : 50%	Vjerojatnije je da hoću	Sigurno Hoću
20. Da ćete se jednog dana oženiti/udati?	1	2	3	4	5
21. Da ćete ostati u braku s jednom osobom čitav život?	1	2	3	4	5

Koje su najbolje godine da se uđe u brak?		Koje su najbolje godine da se postane roditelj (imaju djecu)?	
22. Za ženu _____	23. Za muškarca _____	24. Za ženu _____	25. Za muškarca _____

Koliko su vam sljedeći čimbenici važni pri izboru bračnog partnera/ice?

(1 = uopće nije važno, 2 = nije važno, 3 = niti važno niti nevažno, 4 = važno, 5 = izuzetno je važno)

26. Njen/njegov materijalni status	1	2	3	4	5
27. Njena/njegova vjerska pripadnost	1	2	3	4	5
28. Njena/njegova nevinost (djevičanstvo)	1	2	3	4	5
29. Njeno/njegovo nacionalno porijeklo	1	2	3	4	5
30. Njeno/njegovo regionalno porijeklo	1	2	3	4	5
31. Njena/njegova osobnost	1	2	3	4	5
32. Da imamo zajedničke interese	1	2	3	4	5
33. Njen/njegov izgled	1	2	3	4	5
34. Njen/njegov stupanj obrazovanja	1	2	3	4	5
35. Pristanak moje obitelji	1	2	3	4	5

36. Koji je vaš trenutni status?

1. Slobodan/na sam – nisam u vezi
2. U vezi sam
3. Živim u izvanbračnoj zajednici - kohabitacija
4. U braku sam

U kojoj mjeri navedeno predstavlja vaš poželjni životni cilj?

(1 = potpuno nepoželjno, 2 = nepoželjno, 3 = niti poželjno niti nepoželjno, 4 = poželjno, 5 = izuzetno poželjno)

37. Ostvariti dobar materijalni položaj	1	2	3	4	5
38. Postati poznat u svom zanimanju po rezultatima svoga rada	1	2	3	4	5
39. Imati visok društveni status	1	2	3	4	5
40. Iskazati svoju nacionalnu pripadnost i biti vjeran nacionalnoj tradiciji	1	2	3	4	5
41. Živjeti u skladu s učenjem svoje vjere	1	2	3	4	5
42. Živjeti mirno u krugu obitelji i prijatelja	1	2	3	4	5
43. Razonoditi se i zabavljati po volji	1	2	3	4	5
44. Biti svoj gospodar i baviti se samo onim što se želi	1	2	3	4	5

Procijenite odnos prema vjeri:	Uvjeren/a ateista/ica	Mnogo skloniji/ja nevjerovanju nego vjeronauku	Ne znam, ne mogu procijeniti	Mnogo skloniji/ja vjeronauku nego nevjerovanju	Uvjeren/a vjernik/ca
45. Vas samih	1	2	3	4	5

46. Jeste li i do kada pohađali vjeronauk?
1. Ne, nikada
2. Da, u osnovnoj školi
3. Da, u osnovnoj i srednjoj školi

47. Jesu li vas roditelji odgajali religiozno?
1. Ne, odgajali su me nereligiozno
2. Odgajali su me ni za ni protiv religije
3. Da, odgajali su me religiozno

Koliko se slažete s učenjem Crkve?

53. Kako procjenjujete imovinsko stanje vaše obitelji?

(od 1 = uopće se ne slažem do 5 = apsolutno se slažem)

48. O uređenju obiteljskog života	1	2	3	4	5
49. O neprihvatljivosti razvoda	1	2	3	4	5
50. O seksualnosti	1	2	3	4	5
51. O kontracepciji	1	2	3	4	5
52. O zabrani pobačaja	1	2	3	4	5

1. Znatno lošije od većine drugih
2. Nešto lošije od većine drugih
3. Niti bolje niti lošije od većine
4. Nešto bolje od većine drugih
5. Znatno bolje od većine drugih

54. Koje ste spola?	1. Žensko
	2. Muško

55. Koliko imate godina (upišite)?	
------------------------------------	--

56. Koja ste godina studija (upišite)?	
--	--

57. Veličina naselja u kojem ste odrasli
1. Manje od 1000 stanovnika
2. 1001-10.000
3. 10.001-100.000
4. Više od 100.000

58. Tko u vašoj obitelji donosi ključne odluke?
1. Uglavnom odlučuje otac
2. Češće odlučuje otac
3. Zajedno odlučuju majka i otac
4. Češće odlučuje majka
5. Uglavnom odlučuje majka

59. U kojoj ste županiji proveli najveći dio svog života? (upišite županiju)

Koji je najviši stupanj obrazovanja: (u slučaju da nije živ/a, koji je bio)	Osnovna škola	Trogodišnja srednja škola	Četverogodišnja srednja škola	Viša škola ili trogodišnji studij	Visoka škola (fakultet)
60. Vaše majke	1	2	3	4	5
61. Vašeg oca	1	2	3	4	5

Srdačno zahvaljujemo na Vašem trudu i vremenu!